

1982/83:72

Onsdagen den 2 februari em.

Kl. 19.30

Förhandlingarna leddes till en början av tredje vice talmannen.

12 § Allmänpolitisk debatt (forts. från prot. 71)

Anf. 45 JÖRGEN ULLENHAG (fp) replik:

Herr talman! Före middagspausen visade jag med hjälp av en rad exempel att socialdemokraterna i fråga efter fråga sade en sak före valet och gjorde någonting helt annat efter valet. Många människor känner sig lurade och är mycket upprörda över de dubbla socialdemokratiska budskapen. Jag försökte också få i gång en debatt med industriministern och ställde därför ett par raka frågor till Thage Peterson. Tyvärr fick jag inga svar, och det är därför som jag nu återkommer. Men innan jag ställer mina frågor vill jag ta upp vad Thage Peterson sade om forskning och utveckling. Han framställde nämligen satsningar på det området som någonting som socialdemokraterna har kommit på alldeles själva. Så är det ju inte alls. Forsknings-satsningar hade mycket hög prioritet under de sex år som folkpartiet hade ett regeringsansvar.

Så till frågorna:

1. Hur kunde socialdemokraterna före valet tala om att skriva upp den svenska valutan, för att sedan som en av de första åtgärderna efter valet, i regeringsställning, åstadkomma en omfattande devalvering, dvs. göra precis tvärtom?

2. Hur kunde ni före valet tala om en inflation under 1983 på 5-6 %, för att sedan åstadkomma en inflation som ni själva nu tror skall bli dubbelt så stor?

3. Tror Thage Peterson att svenska folket efter era utfästelser i valrörelsen förväntade sig att ni i er egen finansplan skulle förutspå en reallönesänkning på 4 %?

Jag vågar påstå att frågorna är enkla och klara och att många människor med stort intresse kommer att ta del av industriministerns svar.

Onsdagen den
2 februari 1983

*Allmänpolitisk
debatt*

Anf. 46 Industriministern THAGE PETERSON:

Herr talman! Jag skall inte ta upp en allmänpolitisk diskussion med herr Ullenhag. Jag förstår att han har svårt att komma över det förkrossande valnederlaget, men jag tycker att han skall få fortsätta att i sin kammare fundera över vad som var orsaken till att det gick så katastrofalt dåligt för hans parti.

Jag vill i stället återkomma till hans inlägg före middagspausen och knyta an till vad jag sade i mitt inlägg, nämligen att den politik som herr Ullenhag företräder i hög grad har orsakat flera av de problem som vi i dag har i Sverige. Det vore väl ändå för magstarkt av herr Ullenhag att förneka det.

Efter 1977 kom en rad förlorade år för svensk industri. Den ekonomiska tillväxten avtog. Industrisysselsättningen stagnerade. Så småningom försvann tiotusentals industrijobb – under de borgerliga åren försvann inte mindre än 160 000 industrijobb. Industriinvesteringarna sjönk till en katastrofalt låg nivå, medan andra länder kunde öka både industriproduktion och industriinvesteringar. Arbetslösheten sköt i höjden på ett närmast tragiskt sätt. Det var detta som jag stillsamt ville påpeka för herr Ullenhag med anledning av övertonerna i hans inlägg i debatten.

Jag vill dessutom påpeka att ett genomgående drag i folkpartiets partimotioner när det gäller industri- och näringspolitiken nu är att man kräver färre statliga ingrepp i industrin, friare marknadshushållning, privatisering av statliga företag, osv. Det genomgående draget är nu helt plötsligt att staten skall lägga sig i mindre, alltmer skall beslutas av de enskilda företagen inom de s. k. marknadskrafternas ram. Med tanke på hur fel de borgerliga regeringarnas ingrepp blev, har jag viss förståelse för de synpunkter som de borgerliga nu har, efter valet.

Ändå kan jag inte låta bli att göra den reflexionen att det går oerhört snabbt för en del politiker att tänka om. Efter att ha genomfört den största socialiseringskampanjen av svensk industri som någonsin har ägt rum i vårt land, vill nu de borgerliga med folkpartisterna och herr Ullenhag tänka om och i stort sett sälja ut alltihop. Det står att läsa i de motioner som herr Ullenhags parti skriver. Då frågar jag mig: Varför lät man i så fall staten gå in under de sex regeringsåren? Var det bara för att skydda de gamla ägarna, för att skydda kapitalet? Det är faktiskt en omvändelse som är värd att ta fram i rampljuset. Under de borgerligas regeringstid mångdubblades de statliga subventionerna och ingreppen. Nu vill man i alla fall snabbt dra tillbaka allt detta.

Maktkoncentrationen var en av folkpartiets s. k. hjärtefrågor. I folkpartiets Sverige växer inte de stora företagen ihop. stod det på folkpartiets affischer för några år sedan. Hur blev det, herr Ullenhag? Jo, sällan har koncentrationen och sammanslagningarna av företag skett så snabbt som under de år då herr Ullenhags parti skötte rikets affärer. Nu skall man helt plötsligt sprida makten och göra fler delaktiga av besluten. Det ger en följdfråga: Hur kommer det sig att ni inte tog den chansen när ni hade den?

Jag har, herr talman, tagit upp detta närmast för att belysa de frågor som herr Ullenhag har berört i sina olika jämförelseresonemang och för att peka på att man, innan man kastar sten, skall se efter i vilken sorts hus man sitter. När ni äntligen fick chansen att visa vad ni kunde, avslöjades ni.

Jag upprepar igen: Följden av ert regerande blev att industriproduktionen sjönk, att industriinvesteringarna minskade katastrofalt och att 160 000 jobb förlorades i den svenska industrin. Det var det arv som den socialdemokratiska regeringen fick överta. Det var den gåva som herr Ullenhags parti var med och överlämnade till den socialdemokratiska regeringen. Ställningen för kronan, Sveriges valuta, var i det sammanhanget så svag att den första åtgärd som den socialdemokratiska regeringen fick vidta var att skydda kronan. Det trodde jag inte att jag skulle behöva gå upp i riksdagens talarstol för att tala om för herr Ullenhag, inte heller att vi genom devalveringen ville stärka den svenska industrins konkurrenskraft både på hemmamarknaden och på exportmarknaderna.

Jag nämnde i mitt anförande att devalveringen redan har visat sig framgångsrik däri att man har vunnit marknadsandelar, att det har blivit mera förmånligt att göra affärer på hemmamarknaden med svenska företag, att underleverantörernas ställning har stärkts och mycket annat. Nu kan man se positiva effekter av devalveringen och av den politik som den socialdemokratiska regeringen för.

Anf. 47 JÖRGEN ULLENHAG (fp) replik:

Herr talman! Det är litet märkligt, det vi nu får höra. Jag vet inte om Thage Peterson lyssnade på debatten under dagen. Då framträdde Olof Palme med helt andra budskap än de Thage Peterson kommer med. Olof Palme talade om att riva ned murar och om historiska uppgörelser, och var utomordenligt vänlig. Thage Peterson återfaller igen till situationen före valet och talar nedlåtande om den eländiga borgerliga politiken och om det eländiga arv som vi har lämnat efter oss. Jag får inte ekvationen att gå riktigt ihop. Kan man inte tänka sig att någon samordningsminister rycker ut och klarar ut det socialdemokratiska budskapet, så att det inte blir dubbelt t. o. m. under samma debatt? Att det är dubbelt när det gäller vad som händer före valet och vad som händer efter valet, det har jag tidigare visat med stor tydlighet.

Vari övertonerna skulle bestå förstår jag inte. Jag citerade vad Kjell-Olof Feldt och andra har sagt före valet. Det går alldeles utmärkt att läsa innantill. Ni gick ut och förespeglade svenska folket en inflation på 5–6 %. Det står svart på vitt. Nu skriver ni själva att den blir dubbelt så stor. Och även om inte Thage Peterson tycker att mina frågor är särskilt intressanta, så måste väl rimligen Thage Peterson ha stött på egna väljare som har ställt just den fråga det här gäller. För ni visste väl hur eländig Sveriges ekonomiska situation var, när ni ett par månader före valet gick ut och pratade om den här låga inflationstakten.

Sedan vore det mycket fint om Thage Peterson kunde använda en liten del av sitt långa inlägg – jag har bara tre minuter, herr talman – till att åtminstone försöka svara på de frågor jag ställde. De var mycket enkla och klara. Hur

kunde ni säga en sådan sak om inflationen före valet?

När det gäller devalveringen så vet jag vad en devalvering beror på. Thage Peterson. Det behöver inte industriministern undervisa mig om. Men hur kunde ni före valet gå ut och prata om revalvering? Det är ju det som är det egendomliga. Jag har det också svart på vitt – i en vacker röd bok som socialdemokraterna gav ut i valrörelsen.

Slutligen är det kanske något konstigt att resultatet av den socialdemokratiska politiken blir en reallönesänkning – det säger ni själva – på 4 % under år 1983. Tror ni att det var vad era lyssnare på era valmöten förväntade sig – att ni skulle skriva i en finansplan att lönerna skulle sänkas med 4 %?

Anf. 48 Industriministern THAGE PETERSON:

Herr talman! Jag upprepar igen att jag möjligen kan ha förståelse för att herr Ullenhag har svårt att komma över valnederlaget men att han bör använda något annat forum än riksdagens kammare för att uttrycka denna försmädelse.

Sedan förstår jag också att herr Ullenhag gärna vill glömma de borgerliga regeringsåren och vad den borgerliga politiken innebar. Man behöver nog inte heller anstränga sig så mycket för att visa effekterna av den borgerliga politiken på svensk ekonomi och svensk industri. Den höga arbetslösheten, de sjunkande satsningarna på investeringar och utvecklingsinsatser talar ju sitt tydliga språk. Jag påminde herr Ullenhag i mycket lugna och försiktiga ordalag om vad det var för arv som den socialdemokratiska regeringen fick överta från herr Ullenhags partifränder. I den mån herr Ullenhag tog illa vid sig av att bli påmind om resultatet av de gångna årens politik, så kan jag faktiskt inte göra någonting åt det. Jag bara pekade på hur läget var när den socialdemokratiska regeringen tog över, hur utvecklingen på område efter område gick åt fel håll – och hur det fortfarande går åt fel håll – och på de oändligt svåra problem som svensk industri ställs inför till följd av de låga satsningarna på investeringar, teknisk forskning och utveckling och mycket annat.

Tredje vice talmannen anmälde att Jörgen Ullenhag anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 49 BENGT WITTBOM (m):

Herr talman! I en strid ström rinner nu rapporterna in om hur arbetsmarknadssituationen försämras. Larmrapport efter larmrapport tillkännages i massmedia. Fler och fler människor ställs utanför den reguljära arbetsmarknaden med allt vad det betyder socialt, ekonomiskt och mänskligt. Om utvecklingen fortsätter finns det risk för att enskilda människors tilltro till riksdagens och regeringens möjligheter att vrida utvecklingen rätt kommer att falla sönder och samman.

Sverige styrs av en socialdemokratisk regering, som kom till makten till stor del genom att framställa sig som världsmästare på att klara full

sysselsättning. Under valrörelsen åkte man från kommun till kommun, från bygd till bygd, och talade om vilken välsignelse den socialdemokratiska sysselsättnings- och arbetsmarknadspolitiken skulle vara för just den plats där man för ögonblicket befann sig. Efter valet är allt förändrat. Nu talar man i stället om hur lång tid det kommer att ta att minska arbetslösheten och om riskerna för en fortsatt växande arbetslöshet. Var är den fulla sysselsättning som skulle komma med en socialdemokratisk regering? Var är alla de glada, frejdiga socialdemokratiska valtalarna, nu när arbetslöshetsstatistiken, varselstatistiken etc. talar sitt tydliga språk?

Nej, herr talman, vad socialdemokraterna har gjort efter valsegern är precis motsatsen till vad som behövs för att vi i Sverige skall kunna förbättra situationen på arbetsmarknaden. Man har snabbt och effektivt sett till att höja skatter, arbetsgivaravgifter, punktskatter, konsumtionsskatter etc. Man har infört nya skatter i form av vinstdelning, vinstbeskattning, försämrade stimulanser till sparande i riskvilligt kapital etc. Man har tillsatt utredningar som snabbt skall titta på möjligheterna att genomföra löntagarfonder. Och sist men inte minst – man har devalverat den svenska kronan med 16 % med alla de effekter som det får för människors privata konsumtion och därmed också för sysselsättningen inom den privata tjänstesektorn.

Devalveringen, som det inom parentes sagt inte nämndes ett ord om före valet, innebär att de enskilda medborgarna återigen får betala priset för att socialdemokratin inte är beredd att slakta några heliga kor och föra en politik som får i gång tillväxt och sysselsättning. Allt fler bedömare är överens om att devalveringen inte får de positiva effekter på industriinvesteringarna och industrisysselsättningen som man räknat med. Förklaringarna är många, men av tidsskäl kan jag inte gå in på dem i detta sammanhang. Inte blir det ett enda extra jobb inom den privata tjänstesektorn – det är något som ändå måste sägas. Nej, tvärtom, tusentals jobb kommer att slås ut inom byggnadssektorn, handeln etc. I dag talar nya rapporter om en snabbt stigande arbetslöshet inom t. ex. handeln. Det var det ingen som talade om före valet. Då var det ingen som sade att de anställda inom handeln och övriga delar inom den privata tjänstesektorn borde akta sig för att rösta på socialdemokratin. Ingen sade att det var just bland dessa människor som man skulle få betala den socialdemokratiska s. k. sysselsättningsoffensiven med att riskera att förlora sina jobb. Vad har man i dag att säga till alla de handelsanställda som vet att de kommer att förlora sina jobb under 1983, beroende på devalveringens effekter? Vilka råd ger arbetsmarknadsministern till en handelsanställd som just under den senaste tiden blivit av med sitt jobb som ett resultat av regeringens ekonomiska politik?

Regeringens budgetproposition, herr talman, vad gäller arbetsmarknadspolitiken vilar, som väntat, på traditionell socialdemokratisk grund. Man angriper inte några av de grundproblem som vi har i samhällsekonomin. AMS-hysterin går upp i vad man skulle kunna kalla för toppspinn. Aldrig har så mycket pengar lagts på konstlad sysselsättning som regeringen föreslår i årets budgetproposition. Regeringen undviker grundligt att ens andas om

alla skattechöjningar och arbetsgivaravgiftshöjningar som kommer att minska antalet riktiga jobb i det enskilda näringslivet.

Man drar felaktiga slutsatser när det gäller det absoluta förhållandet mellan lönsamhet, investeringar och sysselsättningsutveckling. Man höjer näringslivets kostnader. Man har inte ens gjort en ansats till att analysera vad löneutvecklingen under 1970-talet har betytt för den växande arbetslösheten. Kort sagt: Regeringen vill fortsätta att låta AMS vara städgumma. Men städgumman måste få större resurser, eftersom regeringens ekonomiska politik ökar arbetslösheten.

Inte heller har några ansatser gjorts för att ge städgumman effektivare arbetshjälpmedel. Det hade varit klädsamt att nu, när arbetsförmedlingarna sviktar under trycket av en ständigt växande ström av arbetssökande, effektivisera arbetet på arbetsförmedlingarna, i stället för att sitta med armarna i kors och åse hur arbetsförmedlingspersonal i stor skala är frånvarande från sina jobb.

Det finns arbetsförmedlingschefer, fru arbetsmarknadsministern, som knappt kan sova på nätterna – jag har träffat några av dem – när de tänker på de tjänstgöringsscheman som deras arbetsförmedlare har under veckorna. Jag har tagit del av fakta om situationen på en av Stockholms arbetsförmedlingar. Studerar man situationen där, Anna-Greta Leijon, finner man att det inte blir många riktiga arbetsveckor per arbetsförmedlare. Dessa befinner sig på utbildning under en stor del av sin ordinarie arbetstid. Det vore på sin plats att regeringen satte stopp för det som nu pågår ute på våra arbetsförmedlingar. Arbetsförmedlandet måste i nuvarande besvärliga situation ha högsta prioritet. Utbildning och byråkratiska förändringar som tar personalresurser i anspråk måste få anstå tills trycket på arbetsförmedlingarna har lättat.

Vad har arbetsmarknadsministern att säga till den arbetsförmedlingsföreståndare här i Stockholm som på grund av påbud från centralt håll om utbildning och andra förändringar måste konstatera att halva personalstyrkan av arbetsförmedlare är frånvarande samtidigt som listorna över människor – särskilt ungdomar som vill komma och tala om sina möjligheter att få ett jobb – hela tiden växer? Jag är intresserad av att få ett svar på den frågan, och det tror jag att också landets arbetsförmedlingspersonal är intresserad av.

Men, herr talman, på en punkt skiljer sig arbetsmarknadsministerns budgetförslag principiellt från vad vi tidigare har sett. Regeringen och arbetsmarknadsministern konstruerar en ny finansfullmakt som skall stå till regeringens förfogande om budgetpengarna och den ordinarie finansfullmakten upphör. Konsekvenserna av detta är alldeles uppenbara: riksdagens inflytande över arbetsmarknadspolitikens omfattning och inriktning kommer att minska avsevärt. Det kommer inte att bli som det varit tidigare – att riksdagen, när regeringen behöver mer pengar till arbetsmarknadspolitiska insatser, som vanligt får ta ställning till hur stora insatserna skall vara och vilken inriktning de skall ha. Riksdagens möjligheter till insyn i arbetsmarknadspolitiken och riksdagens möjligheter att följa utvecklingen på arbetsmarknaden blir självfallet mindre om regeringens förslag går igenom.

Arbetsmarknadspolitikens resursallokering kommer i fortsättningen att skötas i slutna rum i kanslihuset.

Detta, herr talman, gäller inte bara den borgerliga oppositionens förutsättningar utan det gäller självfallet också den socialdemokratiska riksdagsgruppen som, liksom vi andra, kommer att ställas åt sidan. Det är ett förhållande som jag tycker att vi riksdagsledamöter – både borgerliga och socialdemokratiska – måste säga nej till. Det är väl inte så att medlemmarna i den socialdemokratiska riksdagsgruppen alldeles tysta kan acceptera att de fräntas möjligheterna att på vanligt sätt vara med och ta del av utformningen av och ansvarstagandet för arbetsmarknadspolitikerna?

Herr talman! Regeringens ekonomiska politik utgör det största hotet mot de riktigt svaga på arbetsmarknaden. De som verkligen behöver stöd för att klara ett inträde på arbetsmarknaden kommer självfallet i kläm när regeringens politik resulterar i att en ständigt växande skara människor bereds AMS-arbeten och får första "tjing" på de resurser som regeringen är beredd att bevilja arbetsmarknadsstyrelsen.

Herr talman! Förutom ungdomar utan yrkesutbildning är självfallet våra äldre som står utanför arbetsmarknaden, handikappade etc. i behov av stöd och hjälp. Vi vanliga människor, arbetsmarknadsministern, måste kunna förlita oss på en ekonomisk politik, som gör att det skapas riktiga jobb i Sverige.

För att bryta den negativa utvecklingen på arbetsmarknaden krävs i första hand en helt annan ekonomisk politik än den regeringen står för. Vi måste se till! att öka tillväxten inom industrisektorn genom att stimulera en snabb utveckling inom nya teknik- och affärsområden. Konkurrensmöjligheterna för den privata tjänstesektorn i förhållande till den offentliga måste förbättras. Lönsamheten inom hela vårt privata näringsliv måste tillåtas öka kraftigt. Politiker och myndigheter måste sluta att reglera, beskatta och subventionera sönder vår marknadsekonomi. 1970-talets omfattande arbetsmarknadslagstiftning måste ändras. Arbetsmarknadspolitikerna måste få möjlighet att fungera som arbetsmarknadspolitik skall fungera. I dag får arbetsmarknadspolitikerna ta på sig ett större och större ansvar för sysselsättningen i vårt land.

Inom ramen för begränsade resurser måste arbetsmarknadspolitikerna i väsentligt större utsträckning ställa krav på en ekonomisk politik, som inriktas på just ekonomisk tillväxt och därmed riktiga jobb. Sambandet mellan kostnadsutvecklingen och den totala arbetslösheten måste klargöras för alla parter. Sambandet mellan hög lönsamhet, växande investeringar och stigande sysselsättning måste vara den viktigaste beståndsdelen i en realistisk strategi för minskad arbetslöshet under 1980-talet.

Den under 1982 tillsatta översynsutredningen måste arbeta med målet att göra AMS till en effektivare organisation. Nya vägar måste sökas för att bryta ned byråkratisk tröghet och ett starkt centraliserat arbetsförmedlingsmonopol.

Bakom arbetslöshetssiffrorna, herr talman, döljer sig – och det har vi sagt många gånger tidigare – en trendmässig och mycket oroande ökning av

arbetslösheten. Arbetslösheten för ungdomarna är i dag över 7 %, trots att en mycket stor del av AMS pengar satsas just på ungdomen. Om arbetslösheten bland ungdomar legat på samma nivå som för den vuxna befolkningen, hade vi haft väsentligt lägre arbetslöshet i Sverige i dag. Orsakerna till att särskilt ungdomar drabbas av arbetslöshet är väl kända. Vi måste dra konsekvenserna av dessa erfarenheter och angripa grundproblemen. Med litet god vilja och en portion sunt förnuft går det att komma till rätta med situationen. Det har vi moderater visat genom att på riksdagens bord lägga ett förslag om lärlingssystem. Grunden till vårt förslag har vi hämtat i Österrike, där man har en mycket låg ungdomsarbetslöshet och över 150 000 lärlingar ute på arbetsmarknaden.

Vårt förslag är självfallet inte färdigt i alla detaljer, men det är en bra plattform för ett snabbt utredningsarbete. Självfallet måste arbetsmarknadens parter vara med och utforma och bygga upp systemet. Om alla ställer upp, borde det vara möjligt att ha ett förslag klart sent under hösten 1983, men det förutsätter att riksdagen samlar sig till ett beslut redan nu i vår.

Vårt förslag har mött skilda reaktioner från socialdemokraterna och från arbetsmarknadens parter. Det är alldeles uppenbart, herr talman – det visar dessa reaktioner – att det finns en stor sympati för lärlingsutbildning också i det socialdemokratiska partiet. Därför har vi inom moderata samlingspartiet vissa förhoppningar – vi får höra vad arbetsmarknadsministern säger – att vi tillsammans med socialdemokraterna skulle kunna fatta beslut om lärlingsutbildning redan i vår. Men det är under förutsättning att regeringen och den socialdemokratiska riksdagsgruppen är beredda att slakta en och annan helig ko.

Vi moderater är öppna för synpunkter och alternativa lösningar. Vi är beredda att sätta oss ned och diskutera här i dag. Vår ambition är att på ett konstruktivt sätt och med konkreta förslag försöka bidra till att minska arbetslösheten i Sverige. Vårt mål är att genomföra ett omfattande system för lärlingsutbildning i Sverige. Den viktiga och överskuggande frågan nu är: Ställer socialdemokraterna upp?

Anf. 50 LAIJA EXNER (s):

Herr talman! Att förlora sitt arbete eller att aldrig få en chans att komma ut på arbetsmarknaden är en svår och nedbrytande upplevelse. Människor har naturligtvis i alla tider bytt arbete. Men förutsättningen för att arbetsbytet skall upplevas som något positivt är att individen har inflytande över sin situation, kan få mer utvecklande arbetsuppgifter och kanske t. o. m. större och mer tryggad inkomst.

I dag, när vi har 180 000 arbetslösa och endast 10 000 lediga jobb i hela landet, är förlusten av arbete och svårigheterna att komma in på arbetsmarknaden en smärtsam process. Det krävs stora ansträngningar för att individens naturliga arbetsvilja och de befintliga jobben kan fogas ihop. Arbetsmarknadspolitikerna och dess skiftande instrument spelar här en avgörande roll. Personalen på landets arbetsförmedlingar är värd en eloge för sitt slit, och alla möjligheter att underlätta dess arbete måste prövas i

väntan på att regeringens ekonomiska och näringspolitiska ansträngningar börja bära frukt.

Arbetslösheten, liksom många andra svårigheter och omställningar, slår inte lika för alla individer. Arbetslösheten drabbar inte heller jämnt över hela samhället. Vissa grupper drabbas oftare än andra. Ungdomar, handikappade, kvinnor och invandrare har det svårast när antalet lediga jobb minskar och antalet sökande per varje ledig plats ökar.

Hela vår ekonomi, vår näringsstruktur och våra arbetsuppgifter i den internationella familjen genomgår en omvandling. En fast och offensiv regeringspolitik i kombination med en rättvis fördelningspolitik har stor betydelse för medborgarna. Målet och harmoniseringen av skilda åtgärder är det som människor upplever som viktigt. Realismen hos Medelstensson gör att man säger: Att bygga upp någonting nytt tar sin tid.

Det är viktigt att arbetsmarknadspolitiken och – det vill jag betona – även utbildningspolitiken används till att rusta människorna för morgondagens arbetsuppgifter.

Vi kan finna många utsatta människor i vår industri, i serviceyrkena och inom handel och kontor. Arbetsuppgifter försvinner, nya jobb skapas och befintliga jobb förändras. Samhället – alltså vi alla tillsammans – och riksdagen som folkets representanter måste se till att t. ex. invandrarna, som är så hårt koncentrerade till tillverkningsindustrin, bereds fullgoda möjligheter att komplettera sin tidigare utbildning. De korttidsutbildade – både svenskar och invandrare – måste erbjudas lämplig utbildning inom grundutbildningen. Det är ingen lätt uppgift, eftersom behoven är så enormt skiftande. Men om vi bjuder till och använder Grundvux, Komvux, folkhögskolorna, studieförbunden och arbetsmarknadsutbildningen för de korttidsutbildade, så kan de många arbetslösa och de under arbetslöshetshot levande invandrarna få sin rättmätiga del av samhällets utbildningsinsatser. Då kan även dessa grupper se framtiden an med tillförsikt.

Kunskaper i svenska är en viktig nyckel till den svenska arbetsmarknaden. Reformeringen av svenskundervisningen för invandrare bereds nu skyndsamt i regeringkansliet. Det är viktigt att resultatet av detta fleråriga arbete blir bra och att det kommer att leda till en uppräckning av den gamla svenskundervisningen.

I avvaktan på resultatet av det pågående arbetet föreslår regeringen nu att undervisning i svenska skall kunna ges som förberedelse för bristyrkesutbildning. Likaså föreslås att nytillkomna flyktingar som har arbete, men som ändå har en svag ställning på arbetsmarknaden, skall kunna få arbetsmarknadsutbildning.

Utbildning i företag av permitteringshotad personal kan, rätt skött, väcka intresse för vidareutbildning bland många korttidsutbildade, däribland invandrare. Ersättningen för denna utbildning har nu höjts kraftigt. Utbildningsformen är ypperlig, eftersom studieplanen kan utformas efter morgondagens behov i det aktuella företaget och stor hänsyn kan tas till den berörda personalens förkunskaper och behov.

Herr talman! Invandrarorganisationerna har en viktig roll i det svenska

samhället och de utgör en ny frisk fläkt i Folkrorelsensverige. De äldsta invandrarorganisationerna har stadga och bredd i sin verksamhet. De fungerar naturligtvis som förebilder och stöd för de nyttillkomna organisationerna. Gemensamt för alla invandrarorganisationer är arbetet över generations- och intressegränserna. De mest skiftande intressen får plats i en och samma organisation. Barn, äldre, ungdomar och medelålders stödjer och stimulerar varandra, för traditionerna vidare, men kan också tillsammans forska beträffande allt det nya i det omgivande samhället.

Arbetslösheten bland invandrarungdomarna är dubbelt så hög som bland svenska kamrater. Många invandrarungdomar är födda, uppvuxna och utbildade här i landet. Sverige är deras hemland. Insatserna inom barnomsorgen, förskolan och i hela utbildningssystemet måste utformas så att dessa ungdomar får fullgod utbildning, goda kunskaper i svenska och i sitt modersmål. Tvåspråkigheten som merit inom samhällets vård- och service-sektorer kan sporra invandrarungdomar till högre studier och stimulera dessa ungdomars språkutveckling både i svenska och i modersmålet.

Invandrarorganisationerna och en rad kommuner och andra organisationer är djupt engagerade i att sysselsätta arbetslösa invandrarungdomar i föreningsaktiviteter och andra aktiviteter. Men den viktigaste insatsen görs nog av invandrarorganisationerna när de i sin reguljära verksamhet ger barn och ungdomar möjlighet att utveckla och genomföra skiftande aktiviteter. Det ger barn och ungdomar demokratisk träning och utvecklar deras initiativförmåga.

Invandrarorganisationerna har också en rad andra viktiga arbetsuppgifter, som jag inte berör vid detta tillfälle. Det är nödvändigt att invandrarorganisationerna har goda personella och ekonomiska resurser för att kunna fullgöra sina arbetsuppgifter. Det är därför glädjande att medel nu satsas på försöksverksamhet och att ytterligare två riksorganisationer för invandrare blir berättigade till reguljärt ungdomsstöd. AMS har också erhållit 1,2 milj. kr., att fördela bl. a. till invandrarorganisationerna med anledning av deras kostnader för de lönebidragsanställda.

Invandrapolitiska kommittén, IPOK, har bl. a. fått i uppdrag att göra en översyn av det statliga stödet till invandrar- och minoritetsorganisationer. Kommittén har framför sig ett omfattande arbete med en lång rad frågor. Under tiden tampas invandrarorganisationerna med akuta ekonomiska svårigheter. Det bör vara möjligt att behandla frågan om det statliga stödet till invandrar- och minoritetsorganisationer med förtur, så att organisationernas existens och arbete inte sätts på spel.

Anf. 51 ARNE FRANSSON (c):

Herr talman! Alla människors arbete är den mest centrala förutsättningen för att nå balans i den svenska ekonomin. Ett förverkligande av den målsättningen förutsätter en politik med en stram hushållning med våra ekonomiska tillgångar och naturresurser, teknisk utveckling och förnyelse av produktionsapparaten, en rättvis fördelning av produktionsresultatet och regional balans.

Sverige har bättre än praktiskt taget varje jämförbart land kunnat värja sig mot den internationella massarbetslösheten. Att arbetslöshetstalen i många industriländer varit både tre och fyra gånger större än i vårt land visar att regeringspolitiken 1976–1982 relativt sett varit mycket framgångsrik. Centerns ambitioner sträcker sig ändå längre än till de uppnådda resultaten.

Den socialdemokratiska politiken bygger på att höstens devalvering skall vara så framgångsrik att Sverige väsentligt kan öka sin export och sin andel av världsmarknaden. Om exportframgångarna inte blir vad socialdemokraterna förväntar sig finns en betydande risk att vårt land snabbt kommer att nå de arbetslöshetstal som flertalet av de västliga industriländerna nu har. Förutsättningarna att då genom traditionella arbetsmarknadspolitiska åtgärder begränsa problemen är små.

Centern redovisar en politik som ger människorna, företagen och de enskilda regionerna bättre förutsättningar att nå målet arbete åt alla. Den politiken innebär möjligheter till förstärkning av familjejordbruket, ännu bättre möjligheter till nyföretagande och produktutveckling i de små företagen, en aktiv satsning på hela den produktionskedja som syftar till ökad användning av inhemsk energi samt en förstärkning av regionalpolitiken inom ramen för det regelsystem som riksdagen anslöt sig till våren 1982.

Frida Berglund riktade en hänsynslös kritik mot centern och den förda regionalpolitiken. Det finns anledning att påminna Frida Berglund om den regionalpolitik som socialdemokraterna förde under 1960-talet och som innebar en nettoufflyttning av 10 000 invånare per år från skogslänen till övriga landet. Tiden därefter har mönstret ändrats så, att flyttningsnettot nu är positivt för skogslänen. Frånsett Norrbottens län – som fått en ökning av utflyttningen efter år 1975 – har skogslänen haft en ökad nettoinflyttning efter år 1975. Av förstäliga skäl glömde Frida Berglund att säga detta i sitt anförande.

Frida Berglund nämnde minskningen av antalet sysselsatta inom jord- och skogsbruket. Hade den socialdemokratiska jordbrukspolitiken på 1960-talet genomförts fullt ut, hade det inneburit en än större avgång från jordbruket. Vi kan naturligtvis – jag tror att också Frida Berglund måste medge det – vara tacksamma för att den socialdemokratiska jordbrukspolitiken inte fullt ut kunde förverkligas. Tack vare kraftfulla insatser när det gäller glesbygdstödet har många människor kunnat fortsätta med sin verksamhet i hembygden.

Under perioden 1976–1978 inleddes en kraftig förstärkning av glesbygdstödet. Budgetåret 1982/83 har stödet fyrdubblats jämfört med vad som angavs i den socialdemokratiska budgeten före valet 1976. Jag skulle vilja råda Frida Berglund att vara litet försiktigare med den hänsynslösa kritiken mot centern och den förda regionalpolitiken. Verkligheten är någonting annat än vad Frida Berglund ville göra gällande i sitt anförande tidigare under debatten.

Jag tror att det skulle vara viktigt och angeläget för Frida Berglund att ägna en tanke och litet tid åt vad som händer i kanslihuset när det gäller intresset

Onsdagen den
2 februari 1983

*Allmänpolitisk
debatt*

för den framtida regionalpolitiken. Om det förslag som regeringen har framlagt när det gäller länsanslagen – däri ingår också glesbygdssstödet – blir riksdagens beslut kommer glesbygdssstödet att urholkas. Från centerns sida tillåter vi inte att anslaget urholkas. Vi vill i stället förbättra det med tanke på de mycket positiva möjligheter som finns att åstadkomma ytterligare sysselsättningsstillfällen i de regioner som har det mycket besvärligt. Frida Berglund har en möjlighet att aktivt bidra till att glesbygden i Norrbotten får bättre ekonomiska resurser genom att stödja vår motion.

Det finns också anledning att påminna Frida Berglund om att regeringen i årets budgetproposition tydligen vill medverka till en aktiv planering för att Stockholmsregionen skall ta i anspråk ca 40 % av den totala befolkningsökningen i landet, en planering som vi från centerns sida inte ställer oss bakom. Jag kan väl förstå att det måste vara besvärande för Frida Berglund att ställa sig bakom en utveckling som innebär en kraftig koncentration till den här regionen.

Situationen på arbetsmarknaden är besvärande. Men det skulle aldrig falla oss i centern in att anklaga socialdemokraterna för att medvetet föra en politik som leder till ökad arbetslöshet. Det är beklagligt att Frida Berglund dammade av den gamla socialdemokratiska partimotionen och ånyo riktade den anklagelsen mot tidigare icke-socialistiska regeringars sätt att sköta sysselsättningsfrågorna. Vi i Sverige är beroende av utvecklingen i andra länder. Men för den skull skall vi naturligtvis inte anamma dessa länders recept att klara arbetslösheten. Självfallet kan vi inte vara belättna förrän vi har pressat ner arbetslösheten till ett minimum.

Ungdomens arbetsmarknadssituation är särskilt allvarlig. Det är angeläget att extraordinära åtgärder vidtas. Här har vi politiker och arbetsmarknadens parter ett stort ansvar att se till att ungdomar erhåller utbildning, arbete eller praktik. Enligt centerns uppfattning är det nödvändigt att vidmakthålla en hög kapacitet och beredskap för beredskapsarbeten och arbetsmarknadsutbildning. Av den anledningen har vi i stort accepterat regeringens förslag på detta område.

Enligt den senaste räkningen fanns det 140 000 arbetslösa människor i vårt land. Det är en mycket hög siffra, och risk föreligger för en ytterligare ökning under de närmaste månaderna. Det var intressant att höra Frida Berglund vid ett par tillfällen säga att det gäller att hejda en ytterligare höjning av arbetslösheten. Det är annat ljud i skällan nu från Frida Berglunds sida än när hon var i opposition. Man kan inte komma bort från verkligheten, något som Frida Berglund och hennes partikamrater gjorde när de var i opposition.

Herr talman! Att bereda människor sysselsättning är en av de viktigaste frågorna under 1980-talet. Från centerns sida kommer vi att arbeta aktivt för att hålla sysselsättningen på en hög nivå.

Anf. 52 FRIDA BERGLUND (s) replik:

Herr talman! Också Arne Fransson har blivit upprörd över mitt inlägg, där jag anförde siffror som visar hur utfallet blev av centerpolitiken under den borgerliga regeringstiden. Jag vidhåller att det är ett faktum att varken

centern eller de andra borgerliga partierna kunde visa på någon väg för att förhindra en försämring av den regionala balansen. Vi fick utflyttning, vi fick undersysselsättning och vi fick en kraftigt ökad arbetslöshet.

I denna kammare har det rått ganska stor enighet om de jordbrukspolitiska målsättningarna och om jordbrukspolitiken i stort. Det enda som vi har haft olika meningar om är självförsörjningsgraden. Vi ville ha en lägre självförsörjningsgrad än centern. Men då får man komma ihåg att vi aldrig har kommit till en självförsörjningsgrad på 100 % utan den har varit mycket högre. Centern har emellertid försökt göra gällande att det partiet hade en annan politik.

År 1972 infördes ett stöd till jordbruk i norra Sverige. Det var en socialdemokratisk regering som vidtog den åtgärden eftersom den ansåg att det fanns produktionskostnadsökningar i glesbygderna och i skogslänen som måste utjämnas. Nyligen avslutades utredningen om stöd till jordbruk i norra Sverige. Den kom också till efter påtryckningar från socialdemokraterna, som ville ta itu med detta.

Arne Fransson frågar mig vad jag anser om en planerad befolkningsökning i Stockholm. Finns det inga jobb på en ort, så flyttar heller inga människor dit. De barn som föds i Stockholm måste få bo kvar där åtminstone tills de uppnått arbetsför ålder.

Låt mig fråga hur centern planerar att sysselsätta de norrbottningar som bor kvar i Norrbotten. Det är en mycket väsentligare fråga för mig. Vi i vårt parti arbetar med en utvecklingsplan för Norrbotten, och vi kommer att redogöra för de åtgärder som behöver vidtas för att vända utvecklingen i rätt riktning. Det var vad vi gjorde i slutet av 1960-talet och i början av 1970-talet, och då vändes den negativa utvecklingen tack vare många insatser.

Anf. 53 ARNE FRANSSON (c) replik:

Herr talman! Jag vill bara konstatera att Frida Berglund medger att den socialdemokratiska jordbrukspolitiken, om den hade förverkligats fullt ut, hade inneburit att antalet sysselsatta inom jordbruket hade varit betydligt lägre. Det är också naturligt, eftersom ni socialdemokrater inriktade er på en lägre självförsörjningsgrad.

Problemen är naturligtvis stora i Norrbotten. Men det finns anledning att påminna Frida Berglund om att riksmötet 1981/82 anslag högre belopp till skilda verksamheter uppe i Norrbotten än vad tidigare riksmöten någonsin anslagit. Med andra ord har betydande och nödvändiga insatser gjorts för att lindra situationen i Norrbotten.

Exempelvis differentierade arbetsgivaravgifter är ett nytt medel, som vi hoppas slår väl ut, och det kan kanske finnas anledning att utvidga det systemet ytterligare. LKAB och SSAB har fått betydande kapitaltillskott, och ett statligt industricenter i Gällivare har tillkommit. Vi sänkte, som jag sade, arbetsgivaravgifterna i de fyra sämst ställda kommunerna. Vidare har Norrbotten prioriterats vid fördelningen av länsanslag. Inte mindre än 300 milj. kr. har anvisats för särskilda sysselsättningsinsatser i Norrbotten.

De tidigare regeringarna har alltså gjort mycket för denna landsända, men

det återstår naturligtvis ännu mycket att göra. Jag själv har förmånen att sitta med i malmfältsutredningen, och inom den hoppas vi kunna lägga fram konkreta förslag som skall leda till nya arbetstillfällen uppe i Norrbotten.

Om man aktivt planerar för en kraftig befolkningsökning i den här regionen, måste det, Frida Berglund, också komma människor från något håll. Vi kan därav inte dra någon annan slutsats än att det i mycket stor utsträckning kommer att drabba Norrbotten och skogsläna i övrigt. Det är faktiskt litet förvånande och anmärkningsvärt att man i budgetpropositionen anger att befolkningsökningen skall bli så stor med tanke på att det finns ett annat riksdagsbeslut, som den socialdemokratiska regeringen tydligen inte vill följa.

Anf. 54 FRIDA BERGLUND (s) replik:

Herr talman! År 1976 planerade centern att befolkningen i Norrbottens län skulle ökas med ungefär 30 000 personer. Men folk flyttar inte dit om det inte finns jobb. Det är viktigt att ha detta klart för sig. Norrbotten har tvärtom drabbats av arbetslöshet, vilket har fått till följd att det skett en utflyttning ifrån länet.

Vad finns det då för jobb i Stockholm som norrböttingar kan ta? Situationen i landet är ju den att folk inte vill flytta. Arne Fransson's tidigare regeringsvänner klagade ju också över att rörligheten på arbetsmarknaden var så dålig. Det beror helt enkelt på att det inte finns jobb. Förre fanns det jobb, och då flyttade människorna.

Arne Fransson är väldigt glad över att vår jordbrukspolitik inte förverkligades, men jag skulle vilja fråga Arne Fransson: Varför tillät ni då att 7 500 jobb inom jord- och skogsbruk försvann under åren 1975–1980? Det är ju ändå en bit av regionalpolitiken som är väldigt viktig i våra skogslän, speciellt i inlandskommunerna.

Arne Fransson är upprörd över vad jag sade tidigare om att dämpa den öppna arbetslösheten. Den situation som de borgerliga regeringarna har försatt landet i, med dålig ekonomi, permitteringar och uppsägningar – vart och vartannat företag har permitterat folk under längre eller kortare tid – gör ju att vi i första hand måste hejda den öppna arbetslösheten. Öppen arbetslöshet är det sämsta som kan drabba en människa. Det är betydligt bättre med beredskapsarbete eller arbetsmarknadsutbildning.

När vi har sagt, vilket ni irriterar er över, att ni med öppna ögon har drivit en arbetslöshetsskapande politik, är det för att ni inte har satsat mer på beredskapsarbeten och arbetsmarknadsutbildning, på arbetsmarknadspolitiska insatser över huvud taget. Ni har varit medvetna om att om ni lät bli att göra något skulle fler människor bli öppet arbetslösa.

Ni har handlat med öppna ögon. Dåvarande arbetsmarknadsministern sade: Vi hade väntat att det skulle bli en ökning men inte att det skulle gå så snabbt.

Det är detta det är frågan om, och vi känner oss litet upprörda över den situation som vi har hamnat i.

Anf. 55 ARNE FRANSSON (c) replik:

Herr talman! Det är riktigt att sysselsättningen minskade inom jord- och skogsbruket under åren 1975–1980. Men hade det inte gjorts kraftfulla insatser i form av glesbygdsstöd o. d. hade minskningen naturligtvis blivit ännu större. Det gjordes ju stora insatser för att människor skulle kunna bo kvar i sin hembygd och ägna sig åt jordbruk, kompletterat med vissa andra arbetsuppgifter.

Sedan måste man också konstatera, Frida Berglund, att regional balans enligt den socialdemokratiska regeringens uppfattning inte längre utgör ett av målen. Det är naturligtvis att beklaga, för det kommer på sikt att leda till en ogynnsam utveckling och att man inte vill arbeta för att få en bättre regional balans i vårt land.

Jag trodde faktiskt att vi var överens om att regional balans var ett viktigt mål, men det tycks nu inte vara fallet, eftersom den socialdemokratiska regeringen har tagit bort detta ur budgetpropositionen.

Norrlandsstödet till jordbruket var ett viktigt inslag som riksdagen fattade beslut om 1972. Jag hoppas att det förslag som regeringen så småningom skall lägga fram med utredningen som utgångspunkt skall bli ytterligare ett rejält tillskott. Jag kan lova att vi från centerns sida är beredda att ställa upp för att ytterligare stödja jordbruket i Norrbotten och i Norrland i övrigt.

Anf. 56 KARIN NORDLANDER (vpk):

Herr talman! Den senare delen av debatten har varit ostrukturerad, och jag kommer med mitt inlägg inte att göra den bättre.

Vänsterpartiet kommunisterna har, som redan framgått i debatten, ställt fyra samhällseliga och ekonomiska rättigheter i centrum för den politiska kampen, rättigheter som är nödvändiga både för ett fungerande samhälle och för den enskilde individens personliga sociala funktion. De fyra rättigheterna är:

1. Rätten till ett meningsfullt arbete.
2. Rätten till en god försörjning, rätten till bra och billig mat, rätten till bra och billig bostad.
3. Rätten till en god och giftfri miljö.
4. Rätten till utbildning och kultur.

Mitt inlägg i dagens debatt gäller rätten till en god försörjning, som bl. a. omfattar rättigheten till bra och billig mat och bostad. Utan dessa rättigheter – bra mat att äta och någonstans att bo – kan knappast någon överleva och ännu mindre ges möjlighet att fungera socialt i samhället. För att människor skall ställa upp på samhällets krav måste de också ha rätt att ställa krav på samhället, och i detta ingår rätt till en rimlig levnadsstandard.

Det kan synas underligt att människor i vårt s. k. välfärdssamhälle fortfarande måste driva kampanjer för och ställa krav på vad som borde vara självklara rättigheter i ett sådant samhälle. Men med den ekonomiska utveckling som många hushåll tvingats in i under de senaste åren blir kampen för dagskraven, för bevarandet av en rimlig levnadsstandard, allt nödvändigare.

Onsdagen den
2 februari 1983

*Allmänpolitisk
debatt*

Vi behöver bara påminna om hur de arbetandes realinkomster urholkats under de senaste sex åren. Under denna tid har en industriarbetare – som brukar vara en riktninggivande grupp – förlorat mer än 10 % av sin köpkraft. I årets löneförhandlingar, där resultatet ännu är okänt, föreligger som vi vet olika bud, men även i de lönekrav som ställts av arbetstagarorganisationer, LO och TCO, ligger en beräknad reallöneförsmring på 4–5 % för deras medlemmar. Även om det samtidigt sagts att detta får vara sista avtalsåret man går med på reallöneförsmringar, kommer det att drabba många hårt och ojämnt.

Men från arbetsköparhåll är man ändå inte nöjd. En namne till mig – namnet är väl det enda vi har gemensamt – Åke Nordlander i Verkstadsföreningen, ställer fräckt kravet: "Upp till kamp mot låglönepolitiken!" Jag kan, herr talman, inte med bästa vilja tolka detta som en självupppoffring från hans sida, då samtidigt hans inkomst under år 1981 redovisas – en årsinkomst som uppgick till 516 630 kr., eller drygt en halv miljon kronor. I hans hushåll kan problemet med att få inkomsten att räcka till bra mat och bostad inte vara särskilt akut. Att inflationen under de senaste åren gynnat kapitalet och de höglönlade på vanliga löntagares bekostnad är inte så svårt att konstatera. De ekonomiska klyftorna har fördelningsmässigt ökat betydligt, och allt fler hushåll har hamnat i den ekonomiska situationen att deras inkomst inte ens räcker till vad som är livsnödvändiga inköp.

Redan år 1980 hade enligt statistiska centralbyrån 160 000 hushåll en nettoinkomst som låg under gränsen för existensminimum, detta trots att det fastställda beloppet enligt konsumentverkets beräkningar inte räckte för oundgängliga inköp. Som en följd av kraftigt höjda priser och avgifter har beloppet för existensminimum höjts från årsskiftet, men då löneinkomsterna för de flesta inte höjts i takt med prisutvecklingen och reallöneförsmringen alltså fortsatt, är säkert antalet hushåll som lever under existensminimum ännu större i dag.

Anmärkningsvärt i detta sammanhang är att det, trots att så många hushåll lever under gränsen för existensminimum, bara är 2 000 barnfamiljer som fått skatteavdrag.

Bestämmelsen för skattereduktion är hård och otidsenlig, och den borde enligt min mening ändras. Är det inte en meningslös ekonomi att begränsa löneutrymmet och höja skatten för de låglönlade, om dessa sedan måste få en utfyllnad av direkta sociala bidrag för att existera? Att många är beroende av sociala bidrag visar de ökade socialutgifter som de flesta kommuner redovisar.

Det måste kännas förnedrande för löntagare att arbeta full arbetsvecka, ofta i ett hårt jobb, men för en lön som inte täcker nödvändiga utgifter för en normalfamilj. För de arbetslösa är naturligtvis den ekonomiska situationen ännu värre. Många av dem är helt hänvisade till socialhjälp för sin försörjning.

Med kris i hushållsekonomin följer att alla tidningar översvämmas av mer eller mindre seriösa sparförslag riktade till hushållen. Antalet recept på hembakat bröd tycks vara obegränsat. Gröten gör come-back i svängrem-

att till samma kost, det kan vara tvärtom. Men om barnen tar gott bade hemma och till skollunchen, blir det inget bra kosthåll. Och kostnaden för de fria skolmåltiderna är ju en av de första utgifter som kommunerna skär ned.

Mer hemlagad husmanskost, långkok och bakning, som rekommenderas som sätt att ge billigare mat, är också mer arbetskrävande och försvårar för kvinnorna att sköta ett förvärvsarbete. För främst är det kvinnorna som drabbas; fortfarande är det till övervägande delen kvinnorna som svarar för matinköpen och matlagningen. Tomma plånböcker ändrar med tvingande nödvändighet våra matvanor.

Inköpen av halvfabrikat, färdiglagad mat och barnmat har minskat med nära 10 % enligt handeln. Att detta nu plötsligt anses ge ett bättre kosthåll är ett dåligt betyg åt livsmedelsindustrin. Som försäljningsargument har förut i reklamen använts att masstillverkning skulle ge bättre och billigare mat och framför allt att den skulle underlätta för de förvärvsarbetande kvinnorna. Men på dagens arbetsmarknad med stigande arbetslöshetssiffror är kvinnornas insats inte längre efterfrågad eller ens önskvärd. Det finns personer som fortfarande på allvar hävdar att kvinnor ändå har sin försörjning och inte skall ta jobben av andra. Helst skall de väl stå vid spisen och föda barn – långkokaren kan de sköta under tiden.

Men hur som helst: matpengarna kan krympas bara till en viss gräns, en gräns som för många hushåll är nådd för länge sedan. Med bara en inkomsttagare i familjen blir det ännu svårare att få hushållskassan att gå ihop. Konsumentverket och sparbankerna gör efter varje prisändring en budget för hushållskassan, där mat ingår som en stor post. Enligt deras beräkningar behöver en normalfamilj med två vuxna och två barn med dagens priser bara till mat mellan 2 500 och 3 000 kr. i månaden, beroende på barnens kön och ålder. Då ingår en del halvfabrikat, i övrigt näringsriktig mat utan lyx, exempelvis vatten till maten för de vuxna och mjölk till barnen.

Naturligtvis kan samhället genom olika insatser och stöd lindra verkningarna av prisökningarna, exempelvis genom höjda barnbidrag och bostadsbidrag. Det har vpk ingenting emot.

Men den höjning av barnbidraget som trädde i kraft vid årsskiftet, med 25 kr. i månaden, var alldeles för liten för att kompensera de prishöjningar som samtidigt genomfördes. Hushåll med svag ekonomi finns dessutom inom alla samhällsgrupper – bland såväl barnfamiljer som ensamstående, handikappade och pensionärer. Med riktade bidrag når man inte ut till alla behövande.

Mat och bostad är nödvändigheter, och därför måste samhällsstödet medverka till att bra mat och bra bostad blir överkomligt för alla oavsett ekonomiska förhållanden. De ökade subventionerna för att hålla nere priserna på mjölk, ost och fisk noterar vi som positivt för konsumenterna. Detta är en väg som samhället måste fortsätta på. Vpk ställer stora förhoppningar på utredningen om differentierad moms, som kan vara en lösning på frågan om matpriserna. I dag finns ett starkt och brett stöd för en

Onsdagen den
2 februari 1983

*Allmänpolitisk
debatt*

differentierad moms inte bara inom vpk. Också livsmedelshandeln ser det som en möjlig väg, och man säger att de administrativa problemen går att lösa. Under väntetiden fortsätter vpk sin kampanj för billigare mat.

Detsamma gäller kravet om rätt till en bra bostad till överkomligt pris för alla. Därför har vpk även i år återkommit med tidigare förslag om ett ökat statligt stöd till de allmännyttiga bostadsföretagen som den enda realistiska vägen att snabbt åstadkomma ett stopp för nya hyreshöjningar och en ökad rättvisa på bostadsmarknaden.

Orimliga hyreshöjningar, devalveringseffekter tillsammans med alla andra prishöjningar och en fortsatt reallöneförsämring nödvändiggör stödinsatser från staten för att stoppa hyresutvecklingen och pressa boendekostnaden. I avvaktan på förslag om en annan, rättvisare bostadspolitik, med en kostnadsutjämning och omfördelning mellan olika boende- och upplåtelseformer, måste det bli ett stopp för hyreshöjningarna.

Bostadsbidragen har inte följt med i hyresutvecklingen, och många hushåll har helt mist sina bidrag. Detta innebär att hundratusentals hushåll har svårt att klara och i många fall inte klarar de årligen återkommande hyreshöjningarna. Vräkning från bostaden på grund av obetalda hyror är numera en daglig företeelse. Efterfrågan på byte till mindre lägenheter har ökat, och det finns nu risk för en återgång till ett trångboende, som borde tillhöra en förgången tid.

För att ytterligare hyreshöjningar skall kunna undvikas nästkommande år, krävs att beslut fattas av regering och riksdag i så god tid att hänsyn kan tas till detta vid hyresförhandlingarna hösten 1983. Ränte- och amorteringsfria lån måste ges till allmännyttan som täcker det medelsbehov som kvarstår efter de slutförda hyresförhandlingarna. Ränte- och amorteringsfria lån kan stoppa kostnadsökningen i såväl nybyggda som äldre lägenheter. På detta sätt kan hyreshöjningarna stoppas för alla hyresgäster, eftersom bruksvärdesbestämmelserna i hyreslagen inte medger högre hyror hos privata hyresvärdar.

Omfördelning av de ekonomiska bördorna från de fattiga till de rika är vad vi upplevt under de senaste sex åren. Med en ny regering måste fördelningen ändras åt det motsatta hållet. Därför har vi också tagit fasta på bostadsministerns uttalande i höstas att det inte är svårt att hitta metoder för att sänka bostadskostnaderna men att de i huvudsak måste finansieras inom bostadssektorn.

Detta kan ske, som vpk vid upprepade tillfällen föreslagit, genom en omfördelning av samhällets bostadsstöd. Att minska de mest gynnade villaägarnas skattesubventioner med bara en fjärdedel skulle ge tillräckligt utrymme för betydande hyressänkningar för samtliga hyreslägenheter. Det är en omfördelning som främst skulle gå ut över rika villaägare med stora lyxvillor, höga inkomster, förmögenheter och som utnyttjar skattesystemet med höga ränteavdrag. Det är en omfördelning som ligger i linje med de krav som vpk ställer på den ekonomiska politiken som helhet.

De allmännyttiga bostadsföretagens karaktär, uppgifter och verksamhet medför större sociala kostnader för bl. a. underhåll. Därför är det motiverat med ett särskilt stöd från stat och kommun. Större rättvisa i boendet är ett

krav som hundratusentals hyresgäster ställer och som de nu hoppas, ja, förväntar sig att den nya regeringen och riksdagsmajoriteten skall tillmötesgå.

Herr talman! Naturligtvis knyter väljarna stora förhoppningar till den nya regeringen – förväntningar som kanske inte kan infrias omedelbart, men det går att råda bot på de värsta orättvisorna till följd av den omfördelningspolitik som de borgerliga regeringarna var så framgångsrika med. Det skulle innebära en omfördelning från de ekonomiskt bärkraftiga till de ekonomiskt svaga samhällsmedborgarna. En sådan omfördelningspolitik är vpk berett att stödja.

Anf. 57 ELVER JONSSON (fp):

Herr talman! Vi har i Sverige under de goda åren haft stora förutsättningar för en aktiv arbetsmarknadspolitik, som innehållit en rad sysselsättningskappande åtgärder där framför allt utbildning och omskolning har spelat en framträdande roll.

Det har rått stor enighet om att det är riktigt att satsa huvudparten av resurserna på sådana åtgärder och inte – som man gör i många andra länder – passivt dela ut arbetslöshetsunderstöd.

Den här modellen utgick i hög grad från att det handlade om att åtgärderna skulle brygga över tillfälliga lågkonjunkturer, och så länge det rörde sig om det fungerade den bra.

Vi har – i förhållande till flertalet andra industriländer – i vårt land haft mycket låga siffror när det gäller den öppna arbetslösheten. Även om våra problem – till följd av oljekriser och en långvarig lågkonjunktur – har ökat under senare år, har vi klarat oss hyggligt i ett internationellt perspektiv.

Den internationella utvecklingen påverkar givetvis situationen på arbetsmarknaden i vårt land. Detta faktum erkänner nu även socialdemokraterna i regeringsställning. Bl. a. framhåller de att det internationella läget i hög grad har påverkat den svenska ekonomin.

Strukturomvandlingar på för Sverige mycket känsliga områden har lett till sysselsättningskriser, som det har blivit allt svårare att bemästra.

I det här läget är det naturligt att man börjar fundera över om vår traditionella arbetsmarknadspolitik fungerar med de förändrade förutsättningarna.

Kan vi fortsätta att öka miljardanslagen till arbetsmarknadspolitiska åtgärder om konjunkturuppgången dröjer?

Använder vi resurserna på bästa möjliga sätt? Har det blivit för mycket byråkrati?

Skulle de arbetslösa på lång sikt ha större glädje av att medlen fördelades på ett annat sätt än vi har vant oss vid?

Hur skall vi kunna hindra att många – framför allt kvinnor och äldre – slås ut från arbetsmarknaden när den nya tekniken med datorer och robotar vinner alltmer terräng?

Hur skall de unga kunna komma in på arbetsmarknaden? Många går nu med en malande oro inför framtiden och undrar: Var skall jag hitta ett jobb?

Var på arbetsmarknaden behövs jag?

De som är starka och är etablerade på arbetsmarknaden bevakar sina positioner. Det blir allt svårare för dem som står utanför att komma in.

Självfallet är en ekonomi i balans grunden för trygga jobb. Men fullt så enkelt som moderaterna vill göra det är det nog inte. Ökad lönsamhet i näringslivet, lägre löner, lägre skatter och minskad offentlig sektor leder för moderaterna osvikligt till ökad sysselsättning. Då behöver inte arbetsmarknadspolitiken – som de uttrycker det – vara "städgumma".

Men om man bara tänker ekonomiskt är det en betydande risk att man frestas att hantera människorna som en produktionsfaktor bland andra. Då kan det t. o. m. vara bra med en reserv av arbetskraft till förfogande.

Folkpartiet ser det som ett livsvillkor för varje människa att få chansen till ett arbete, att finna sin plats i samhället.

Vi behöver försörja oss. Med vår arbetsförtjänst skall vi klara vårt uppehälle när vi arbetar, och vi skall sörja för att våra barn får en bra start i livet. Men vi måste också betala vår del till skatter och socialavgifter, som skall hjälpa oss om vi blir arbetslösa, när vi behöver föräldradedighet eller när vi blir sjuka eller gamla.

Det handlar också om solidaritet mellan dem som har arbete och dem som inte har det, mellan dem som är friska och dem som inte är det, mellan dem som är yrkesverksamma och dem som inte är det.

Om solidariteten sätts på hårda prov, är det risk för att den sviktar.

Den begynnande avtalsrörelsen visar tecken på att solidaritetskänslan är utsatt för påfrestningar. I regeringens budgetproposition spårar man dilemmat.

Är det t. ex. att visa solidaritet med den svagaste gruppen, när man ökar spännvidden när det gäller utbildningsbidragen till eleverna i arbetsmarknadsutbildning mellan dem som är med i en arbetslöshetskassa och dem som av olika anledningar inte kunnat få inträde?

Arbetsmarknadsministern föreslår en höjning av det högsta utbildningsbidraget från 230 kr. till 280 kr. per dag. För dem som är över 20 år och inte är med i en arbetslöshetskassa ligger det föreslagna beloppet kvar vid 165 kr. Bland dessa finns många som har försörjningsbörda. Det gäller t. ex. invandrare, som inte har kunnat komma in på arbetsmarknaden förrän de har fått svenskundervisning och yrkesutbildning, det gäller många kvinnor, som på grund av t. ex. ändrad familjesituation måste ta ett större försörjaransvar för sig själva och sina barn.

Folkpartiet föreslår en omfördelning så att 10 kr. tas från toppen för att möjliggöra ett påslag från 165 kr. till 185 kr. i den lägsta gruppen.

Vi menar också att det är en fråga om rättvisa och solidaritet att vård av egna barn skall kunna kvalificera till kontant arbetsmarknadsstöd. Det är ett lika fullvärdigt arbete att ha vårdat egna små barn som att ha vikarierat några månader som kioskbiträde.

Lönebidraget till arbetsgivare som anställer arbetshandikappade är en stödform som kanske mer än någon annan hjälper till att skapa meningsfull sysselsättning och arbetsgemenskap för många människor, som på grund av

ett arbetshandikapp har mycket svårt att få jobb på den öppna marknaden.

Förra året biföll riksdagen, på arbetsmarknadsutskottets förslag, en socialdemokratisk motion om att inte sätta någon ram för högsta antalet platser med lönebidrag för anställda vid de allmännyttiga organisationerna. Därför är det förvånande att den socialdemokratiska regeringen nu lägger fram förslag om just ett sådant tak. Folkpartiet kommer att yrka avslag på den begränsningen.

Av arbetsmarknadspolitiska skäl har ytterligare ett par tusen värnpliktiga kallats in till första tjänstgöring för att "lätta på trycket" på arbetsmarknaden. Därför är det överraskande – för att inte säga ologiskt – att dra ned på tjänstgöringen för de vapenfria värnpliktiga. Folkpartiet motsätter sig detta och föreslår att en uppräkningsdag sker med 100 000 tjänstgöringsdagar, så att de vapenfria inte kommer in i en särskilt svår situation, som bl. a. skulle innebära att man kraftigt förlängde väntetiden, innan de kom in till sin första tjänstgöring. Logiken kräver en förändring så att rimlig rättvisa kan ges också till de vapenfria värnpliktiga.

När det gäller ungdomarnas sysselsättning säger moderaterna i sin arbetsmarknadspolitiska motion att "de vägar för praktisk yrkesutbildning för åldersgrupperna 16–24 år som hittills provats har i stort sett misslyckats".

Jag ställer inte upp på den historieskrivningen. Först och främst sker ju i stor omfattning praktisk yrkesutbildning i gymnasieskolans yrkestekniska linjer och i den kommunala vuxenutbildningens specialkurser. Deras värde kan väl ingen ifrågasätta.

Den praktiska yrkesorienteringen har visat sig fungera mycket bra i de utvärderingar som bl. a. SAF har gjort. Den övervägande delen av dem som också har deltagit i praktisk yrkesorientering har kommit in på fortsatt utbildning eller fått jobb. Ungdomsplatserna, som på sitt sätt också kan vara inledningen till en praktisk yrkesutbildning, hjälpte ungefär hälften av de arbetslösa 16–17-åringarna in på en arbetsplats under våren.

Det är viktigt att regeringen i sina kontakter med arbetsmarknadens parter med all kraft verkar för lösningar som gör det möjligt för 18–20-åringar att komma in på arbetsplatserna och få arbetslivserfarenhet.

När det gäller lärlingsutbildningen menar vi, i likhet med centerpartiet och moderaterna, att den bör kunna byggas ut och förbättras. Vi tror att huvudorsaken till den hittills dåliga anslutningen är att kostnaderna för företagen är för höga. Vi föreslår därför någon form av lärlingslönebidrag, för att underlätta rekryteringen. Det är dags för parterna att ta upp förhandlingar om nya lärlingsavtal.

Arbetsförmedlingen är ett kärt samtalsämne bland allmänheten. Det cirkulerar många historier om hur man "stämplar" hellre än tar erbjudna jobb, att en sökandes resa till Stockholm kan vara ett välkommet avbrott i vardagen, även om man inte har en tanke på att ta det sökta jobbet, att ungdomar lämnar jobb efter en vecka för att de inte trivs osv. Exempelen är många. Även om de skulle vara sanna, så är de förmodligen ändå bara

undantagsfall.

Den förra regeringen gav den s. k. rekryteringsutredningen i uppdrag att se över tolkningen av begreppet "lämpligt arbete" inom arbetslöshetsförsäkringen. Detta föranleddes bl. a. av de många påståendena att arbetslösa avvisar erbjudna jobb och trots det får fortsatt arbetslöshetsersättning.

Regeringen har nu befriat utredningen från denna del av sitt uppdrag. Motiveringen är att den kontrollen sköter arbetsförmedlingen och A-kassorna på ett tillfredsställande sätt. Jag tror att regeringen här gör en felbedömning. Det hade varit värdefullt om man hade kunnat få svart på vitt på att det ligger föga sanning i alla påståenden av den här arten.

Vi beklagar också att regeringen har lagt ned den utredning som bl. a. hade i uppdrag att göra en lagteknisk översyn av den snart 50 år gamla arbetsförmedlingslagen.

Till sist, herr talman, vill jag kort beröra en socialpolitisk fråga som också har blivit ett arbetsmarknadspolitiskt problem.

Ett antal domar i arbetsdomstolen den senaste tiden har väckt stor uppmärksamhet. De har gällt uppsägning till följd av onykterhet i arbetet. De har visat på att det finns problem med alkoholmissbruk på arbetsplatser. Det är svårt för arbetsgivare och arbetskamrater att hantera sådana problem, eftersom det ofta innebär känsliga ingripanden i människors privatliv.

Det är en allmän rättsuppfattning att ingen bör uppträda drogpåverkad i sitt arbete. För arbetsmoralens skull måste man ingripa mot alkoholmissbruk på arbetsplatsen men också i tid motverka att ett bruk uppstår som kan leda till missbruk.

Vi har i vår arbetsmarknadspolitiska motion velat fästa uppmärksamheten på detta allvarliga problem och begär hos regeringen att frågan tas upp till särskild prövning i det pågående utredningsarbetet på arbetsmarknadens område.

Herr talman! Jag har i detta anförande som ett inlägg i den allmänpolitiska debatten velat fästa uppmärksamheten på vissa övergripande frågor på det arbetsmarknadspolitiska området. Jag har bl. a. pekat på nödvändigheten av att vi är beredda att förutsättningslöst pröva hur de arbetsmarknadspolitiska medlen skall användas i framtiden.

I samband med budgetbehandlingen blir det anledning att återkomma till regeringens budgetförslag.

Anf. 58 BENGT WITTBOM (m) replik:

Herr talman! Jag känner mig föranlåten att korrigera en del av vad Elver Jonsson sade här tidigare. Det gäller ungdomarna.

Det är bara att konstatera, Elver Jonsson, att vi i varierande former, och hela tiden med ökade resurser, har försökt komma till rätta med ungdomsarbetslösheten. Och det skall sägas, Elver Jonsson, att fantasin ökade väsentligt den dag vi fick en borgerlig arbetsmarknadsminister.

Men vi kan se på hur arbetslösheten, i åldersgruppen 25-64 år och åldersgruppen 16-24 år, har utvecklats sedan 1960. Trots alla dessa insatser, trots olika konjunktursituationer, med emellanåt mycket snabb tillväxt och

stor efterfrågan på arbetskraft, så har de facto arbetslösheten för de vuxna i stort sett legat stabil trendmässigt sedan 1960, medan arbetslösheten för 16–24-åringarna har ökat. Då är det inte en felaktig historieskrivning att säga att man har misslyckats med att nå målet att minska arbetslösheten bland ungdom. För det misslyckandet bär vi alla ett ansvar, socialdemokrater och borgerliga partier. Därför föreslår vi att vi skall få pröva nya modeller, formade efter system som framgångsrikt har använts i andra länder.

Jag tycker att det låter alldeles utmärkt, efter att ha hört Elver Jonssons och folkpartiets inställning till att försöka skapa förutsättningar för ett lärlingssystem i Sverige. Vi är kanske inte överens på alla punkter. Men förhoppningsvis kommer vi i utskottet att kunna diskutera oss fram till en gemensam ståndpunkt. Det ökar naturligtvis möjligheterna att få socialdemokraterna och arbetsmarknadsministern med på en sådan lösning.

Anf. 59 ELVER JONSSON (fp) replik:

Herr talman! Det kunde nästan vara överflödigt med en kontrareplik, eftersom Bengt Wittboms inlägg gav vid handen att vi har skilda synsätt när det gäller insatser för att ungdomarna skall få chans till arbete, utbildning och praktik. Bengt Wittbom slår fast vad jag citerade från den moderata motionen, nämligen att det som hittills prövats har varit misslyckat.

Ändå vill jag erinra om det som jag avslutade min exemplifiering med, nämligen det faktum att bortemot hälften av de arbetslösa 16–17-åringarna hittat en arbetsplats under våren. Att man skulle kalla det misslyckat är jag inte beredd att ställa upp på. Och Bengt Wittboms inlägg verifierar ju att vi har skilda uppfattningar. Jag menar tvärtom att åtgärderna har varit framgångsrika. Det har prövats nya och okonventionella grepp på arbetsmarknadspolitikens område när det särskilt gäller ungdomarnas möjligheter att komma in på arbetsmarknaden. Där har vi haft en positiv period under de senare åren. Jag vill att den perioden skall förlängas, även om det finns inslag i den socialdemokratiska budgetpropositionen som inger oro när det gäller att ge ungdomen en chans. Det kan inte vara riktigt att, som Bengt Wittbom väl närmast menar, ge sig in på att prova något nytt, därför att man enligt hans synsätt har misslyckats. Det vore tvärtom felaktigt att skrota det som jag vill kalla för mycket framgångsrikt för ungdomen inom arbetsmarknadspolitiken.

Anf. 60 KARIN FLODSTRÖM (s):

Herr talman! När arbetsmarknaden hårdnar ökar konkurrensen. Detta kan föra med sig att fördomar och traditionella könsrollsuppfattningar får ökat fotfäste.

Därför är jämställdhetsarbetet i dagens Sverige viktigare än någonsin. Jämställdheten mellan kvinnor och män är en fråga som spänner över samhällslivets alla områden. Jämställdhet innebär att kvinnor och män skall ha samma rättigheter och reella möjligheter till ett mångsidigt liv. Ett eget arbete och ekonomiskt oberoende är den bas på vilken jämställdhet skall byggas.

Både kvinnor och män skulle vinna på ett mera jämställt samhälle. Jämställdhetsfrågor är inte enbart kvinnofrågor. Att de i hög grad har blivit detta beror på att kvinnorna är och länge har varit de mest eftersatta. De har haft svårare att hävda sig på arbetsmarknaden och återfinns sällan i arbetsuppgifter eller positioner som ger inflytande i samhället. Men även männens situation måste förändras. Männen har ofta långa arbetstider och hårda arbetsvillkor i övrigt. De får därmed sämre möjligheter till kontakter med exempelvis sina barn.

Det är ännu lång väg att gå innan det jämställda samhället är verklighet. På alla nivåer och inom alla områden i samhället måste jämställdhetsarbetet intensifieras.

Under första hälften av 1970-talet inrättade den dåvarande socialdemokratiska regeringen en jämställdhetsdelegation direkt under statsministern. Detta var en markering av jämställdhetsfrågornas politiska betydelse. Den borgerliga regering som tillträdde 1976 avvecklade delegationen och inrättade en parlamentarisk jämställdhetskommitté med ett särskilt kansli. Kommittén har samlat in material och genomfört en rad projekt inom olika samhällsområden.

Den socialdemokratiska regeringen avskaffar nu den parlamentariska kommittén och återför arbetet med jämställdhetsfrågorna till den politiska ledning som utövas av regeringen. Inom arbetsmarknadsdepartementet har inrättats ett sekretariat för jämställdhetsfrågor. För att bättre förankra jämställdhetsarbetet i samhället inrättas ett jämställdhetsråd, som inte bara skall ha representanter för kvinnoorganisationerna utan även för de politiska partierna, arbetsmarknadens parter och folkrörelserna. En delegation för jämställdhetsforskning kommer också att knytas till arbetsmarknadsdepartementet. Både jämställdhetsrådet och delegationen för jämställdhetsforskning skall ha representation av både kvinnor och män.

I den forskningsproposition, 1981/82:106, som riksdagen tog ställning till våren 1982 har forskning om jämställdhet mellan kvinnor och män prioriterats. Kvinnoforskning och jämställdhetsforskning är eftersatta områden. Därför är det väsentligt att stimulera sådan forskning. Jämställdhetsforskningen kan finna förklaringar till varför det finns så stora skillnader mellan kvinnors och mäns situation och ställning i arbetslivet och i samhällslivet i övrigt. Bristen på jämställdhet i forskarsamhället måste också uppmärksammas. Endast var fjärde forskarstuderande är kvinna, trots att kvinnorna utgör hälften av de studerande inom grundutbildningen.

Kvinnorna utgör mer än hälften av befolkningen i vårt land. Deras andel av t. ex. beslutande församlingar borde stå i rimlig proportion därtill. Så är dock ingalunda fallet.

I riksdagen är 27,5 % av ledamöterna kvinnor. I kommunfullmäktige och landsting är andelen kvinnor 29 resp. 32,7 %. Om man tittar på andelen kvinnor/män i statliga kommittéer förra budgetåret, finner man följande:

Av ordförandena är 10 % kvinnor, och av ledamöterna är 21 % kvinnor. I de statliga företagen – 112 stycken – var år 1981 endast 2 % av styrelseledamöterna eller direktionsmedlemmarna kvinnor.

Herr talman! Jag skulle kunna fortsätta länge med den här uppräknigen. Den visar bära hur nödvändigt det är med en jämnare fördelning mellan kvinnor och män i beslutande församlingar och andra offentliga organ för att olika erfarenheter skall kunna redovisas.

Utbildningspolitiken är ett annat viktigt område när det gäller jämställdheten. I skolan förmedlas inställningen till jämställdhet genom att eleverna får undervisning i barnkunskap, hemkunskap och teknik eller genom att studievägledning och praktisk yrkesorientering är inriktade på jämställdhet. Men dessutom behöver barn för sin utveckling kvinnliga och manliga förebilder även i skolan.

Skolan fortsätter att vara en spegel av den könsuppdelade värld som möter eleverna i samhället i övrigt. Denna "dolda läroplan" motverkar strävandena att bryta det traditionella studie- och yrkesvalet. Det nuvarande traditionella yrkesvalet innebär i förlängningen en olycklig uppdelning av arbetsmarknaden i en kvinnlig och en manlig del.

Sålunda utföll valet till gymnasieskolans tvååriga linjer 1980 enligt följande: 8 % av pojkarna och 92 % av flickorna valde värdlinjen. Tvärtom förhöll det sig när det gäller teknik. 96 % av pojkarna och 4 % av flickorna valde denna linje.

Beträffande skolpersonalen, dvs. de vuxna kvinnor och män som möter eleverna i skolan och som är elevernas förebilder, förhåller det sig på följande sätt:

99 % av lågstadielärarna, hemkunskapslärarna och skolmåltidspersonalen är kvinnor. 1 % är män.

6 % av rektorerna är kvinnor och 94 % är män.

1 % av lärarna i trä- och metallslöjd är kvinnor och 99 % är män.

Av vaktmästarna är 17 % kvinnor och 83 % är män.

Dessa siffror talar för sig själva.

Kvinnorna återfinns inom en betydligt snävare arbetsmarknad än männen. Männen väljer bland ca 300 olika yrken, medan kvinnornas traditionella arbetsmarknad omfattar 25–30 yrken. Detta könsuppdelade yrkesval kan i framtiden få negativa konsekvenser även för männen. Den sektor som i framtiden kommer att expandera mest när det gäller arbetstillfällen torde vara tjänstesektorn. I dag är den i hög grad kvinnornas arbetsmarknad. En jämnare fördelning av kvinnor och män på hela arbetsmarknaden kommer således att gynna även männen. Samtidigt vet vi att kvinnornas situation på arbetsmarknaden hotas genom den kommande datoriseringen inom t. ex. handeln, bankväsendet och kontorsbranschen.

Det största problemet när det gäller möjligheterna att uppnå jämställdhet mellan kvinnor och män är den drastiska ökning av arbetslösheten som konstaterats de senaste åren.

Antalet sysselsatta kvinnor har dock stigit under lång tid, om än i långsammare takt sedan år 1980. Den genomsnittliga veckoarbetstiden år 1981 var för kvinnor 31 timmar och för män 40 timmar. Skillnaden beror på den utbredda deltiden bland kvinnorna – 45 %. Av männen är det endast 7 % som deltidarbetar. Få män tar vara på den möjlighet som föräldraförsäk-

ringen ger när det gäller att minska arbetstiden för att man på det sättet skall kunna dela ansvaret för barnen.

Småbarnstiden är av väsentlig betydelse för utvecklingen när det gäller kvinnors och mäns roller gentemot barnen. Den avgör också barniens uppfattning om kvinnligt och manligt, dvs. attityderna i nästa generation. Det är därför viktigt att männen får stöd från samhället när de försöker bryta det traditionella könsrollstänkandet genom att i högre grad än tidigare ta på sig det praktiska ansvaret för barnen. Det är bl. a. därför som statsbidragen till barnomsorgen återställs till sitt tidigare värde.

En fråga som på senare tid fått allt större aktualitet är arbetstidens längd kontra arbetsdelning. Det kommer att föranleda regeringen att ge delegationen för arbetstidsfrågor, DELFA, tilläggsdirektiv på detta område. Delegationen kommer också att utvidgas med parlamentariker.

Dåligt utformade boendemiljöer, dåliga allmänna kommunikationer och långa avstånd till arbetsplatser motverkar också jämställdhetssträvandena. En central fråga är därför att det formuleras konkreta jämställdhetsmål i samhällsplaneringen.

Det yttersta och mest dramatiska utslaget av bristen på jämställdhet i samhället är misshandel och annat våld mot kvinnor. Tiotusentals kvinnor misshandlas av män varje år. Bl. a. genom insatser från de kvinnohusgrupper som har bildats under de senaste åren har uppmärksamheten riktats på ett allvarligt samhällsproblem. Det är oacceptabelt att kvinnor utsätts för övergrepp av detta slag. En arbetsgrupp i socialdepartementet kommer inom kort att lägga fram en rapport om stöd och hjälp till misshandlade kvinnor. I socialdepartementets budget avsätts därför för detta ändamål 1 milj. kr. för nästa budgetår.

Herr talman! Jämställdheten är minst av allt en fråga som lever sitt eget liv. Varje social och ekonomisk förändring påverkar relationerna mellan kvinnor och män. Lika möjligheter för kvinnor och män kommer inte automatiskt såsom ett resultat av stigande standard och utveckling, utan det krävs en mycket aktiv medverkan från både kvinnor och män, från arbetskamrater, arbetsgivare och beslutsfattare.

Till sist, herr talman! Att jämställdhetsfrågorna har återförts till regeringskansliet ser jag såsom en förstärkning av jämställdhetsarbetet. När svårigheterna på arbetsmarknaden tornar upp sig, är jämställdhetsfrågorna viktigare än någonsin.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 61 ERIK HOVHAMMAR (m):

Herr talman! Det finns inte särskilt mycket att glädja sig åt i årets budgetproposition, och regeringens planer för framtiden är ännu mindre muntra. Det är uppenbart att vi glider allt djupare in i krisen. Hastigheten ökar. Näringslivet i sin helhet, men speciellt de mindre företagen, känner djup oro.

Regeringen hyser uppenbarligen stor tilltro till devalveringens positiva sidor. Det har tydligt framgått av dagens debatt. Men regeringen säger inte ett ord om devalveringens skadeeffekter. Jag vill helt kort peka på en sak, som kanske inte har uppmärksammats så mycket i den allmänna debatten, nämligen följande.

Många små och medelstora företag har tagit upp utlandslån via bankernas s. k. korglån. Dessa skulder växte över en natt med 19 %, vilket för många små företag har betytt att de tvingats gå i likvidation.

De vinster som devalveringen medför kommer att bli mycket små. Jag skall villigt erkänna att vissa företag i vissa branscher under viss tid kommer att tjäna på devalveringen, men å andra sidan kommer den i förening med den kraftiga ökningen av den statliga upplåningen att våldsamt öka inflations-takten. Finansministern räknar mycket optimistiskt med en inflation på 11,5 %, men i verkligheten kommer den nog att hamna runt 15 % eller bli tre gånger så hög som i våra värsta konkurrentländer. Inflationen kommer att äta upp devalveringsvinster och urholka näringslivets konkurrenskraft.

Regeringens ovilja att spara i de offentliga utgifterna – det har markerats tydligt här i dag – leder till ett starkt stigande lånebehov, som negativt påverkar både bytesbalansen och näringslivets möjligheter på kapitalmarknaden. Nog borde regeringen Palme få en plats i Guinness rekordbok. Regeringen sätter ju nytt världsrekord när det gäller de offentliga utgifternas andel av bruttonationalprodukten. Denna andel ökar nämligen till nära 70 % mot 40 % i genomsnitt för hela OECD-området. När de offentliga utgifterna ökar nära tre gånger så snabbt som bruttonationalprodukten, växer lånebehovet lavinartat.

Riksgäldskontorets chef har nyligen påpekat att vi kommer i en mycket svår situation, om vi inte till 1986 radikalt har minskat våra balansunderskott. Vi har tre fyra års respit innan amorteringarna på våra utlandslån fördubblas. Att låna utomlands blir hart när omöjligt. Lånar vi ytterligare på den inhemska marknaden, betyder det att näringslivet trängs ut. Detta kommer också att påverka räntorna. Visserligen har riksbanken kunnat sänka diskontot med 1 % som följd av räntesänkningarna utomlands, men vårt ränteläge hör fortfarande till de allra högsta inom OECD-området. Det är risk att glädjen över den svenska räntesänkningen blir kortvarig. Skall staten fortsätta sin gigantiska upplåning måste den konkurrera med räntan som medel, och det driver upp den allmänna räntenivån och minskar näringslivets möjligheter att låna. Ett högre ränteläge kommer att bli en hård broms på investeringarna, en broms som närmast kan liknas vid en käpp i hjulet. Sådana bromsmetoder leder ofta till att ekipaget hamnar i diket.

Herr talman! Medan finansministern säger att näringslivets lönsamhet och konkurrenskraft måste öka, vidtar man åtgärder i rakt motsatt riktning. Löneskatterna höjs med 2 procentenheter, vilket betyder en merkostnad på ca 2 500 milj. kr. per år, och det försämrar självfallet vår konkurrensförmåga. Det är en form av subvention av importen och en straffbeskattning av exporten. Vi moderater motsätter oss höjda löneskatter, vilket framgår av våra motioner.

Onsdagen den
2 februari 1983

*Allmänpolitisk
debatt*

Finansministern talar också i finansplanen om ökad avgiftsfinansiering. Jag citerar honom: "Av särskilt intresse är avgifter som innebär att näringslivet får betala för de tjänster som det offentliga tillhandahåller." Man kan undra vilka nya bromsar som skall placeras på näringslivets allmer tungkörda vagn.

Vi vet också att regeringen vill höja förmögenhetsskatten på det kapital som ligger nedgrävt i företagen i form av maskiner och byggnader och som egentligen bara är ett arbetsredskap, något som inte är tillgängligt för företagarnas privata konsumtion. Detta suger ut de mindre företagen, eftersom ägaren måste ta ut högre lön för att kunna betala den höjda förmögenhetsskatten. Genom skatteprogressionen blir detta uttag betydligt högre än förmögenhetsskatten.

Vidare vet vi att den s. k. tillfälliga utdelningsskatten skall kompletteras med någon sorts skatteflyktsklausul, vilket innebär att utdelningsskatten, oberoende av hur stor utdelningen blir, skall beräknas till vad finansministern betecknat som "skäligt belopp". Regeringen vill alltså införa en form av skönstaxering för näringslivet, där skatten skall fastställas inte efter hur mycket företagen utdelar, utan efter vad myndigheterna önskar. Företagens möjligheter att förutse och planera försvåras alltså. De mindre och medelstora företagen kommer, om dessa tankegångar förverkligas, att drabbas särskilt hårt, eftersom de ofta har stora variationer i sina utfall. Myndigheternas maktbefogenheter vidgas, och medborgarnas svängrum minskar. Jag vill därför slå fast att ett samhälle där det fiskala nitet ersätter rättssäkerheten definitivt är ett samhälle på glid.

Regeringen vill vidare ändra momsutbetalningen och källskatteredovisningen från nuvarande varannan månad till varje månad. Det betyder merarbete för företagen men också något mycket värre. Med ett sådant system skulle ungefär 4 miljarder i rörelsekapital dras ur näringslivet. Jag vill påpeka att det nuvarande systemet inte innebär någon skattekredit till näringslivet, som vissa socialdemokrater gjort gällande, utan är en ersättning till företagen för det arbete dessa utför som skatteindrivare åt det allmänna. På den tid då vi hade omsättningsskatt utgick ersättning, men efter momsens införande ansågs det att företagen skulle få ersättning genom att disponera skattebeloppen under en viss tid. En förkortning av tiden för momsredovisning och källskatteinbetalningar betyder att denna ersättning helt enkelt dras in. Staten vill ha arbete utfört utan att ersätta det. Det är kontentan.

Men, herr talman, framtidens sysselsättningsökning inom näringslivet kommer att återfinnas inom den mindre och medelstora industrin i de smärre företagen här i landet. För detta finns belägg såväl utom som inom landet.

Mellan 1979 och 1980 ökade sysselsättningen i Sverige med 1,7 % i företag med 20–49 anställda. I de medelstora, med 50–199 anställda, ökade den med 1,4 %, i de större, med 200–999 anställda, med 0,5 % medan den i de allra största företagen minskade med 1,3 %.

Det är därför hög tid att på allvar lyssna på de synpunkter som kommer från småföretagarna själva. Hade man gjort detta innan man planerat de

negativa åtgärder för småföretagen som jag nyss nämnt, kanske regeringen haft ett förtroende hos denna viktiga grupp i samhället.

Herr talman! Det räcker inte längre med bara vackra ord. Företagarna måste få tillbaka litet av den frihet som tidigare beskrivits.

Se exempelvis till att nystartade företag – ofta enmansföretag – ges en möjlighet att konkurrera om såväl storföretags som offentliga myndigheters upphandling. Eller mer konkret: Se till att dessa företag inte stoppas av fackliga veton för att de inte har avtal!

Se till att de skadeståndsregler i den arbetsrättsliga lagstiftningen som en gång skrevs för förhållandet fack–storföretag inte missbrukas i förhållande till småföretag.

Se till att stat och kommun tar vara på de möjligheter som nyföretagande och konkurrens medför genom att minska såväl den statliga som kommunala egenregin i de fall entreprenadupphandling blir billigare.

Herr talman! Det är nu dags att på allvar sätta fart på Sverige. Utan småföretagarnas medverkan går inte detta. Vi måste se till att släppa loss de slumrande skaparkrafter som där finns. Vi måste göra 1980-talet till ett avregleringens decennium.

Men då måste regeringen definitivt lägga planerna på proms åt sidan och sluta oroa landets företagare med det intensiva förberedelsearbete för kollektiva löntagarfonder som nu pågår.

Allra sist: Olof Palme har många gånger sagt vackra ord om den utsträckta handen, och finansministern har hävdat behovet av ökad konkurrenskraft och ökad lönsamhet inom näringslivet. Jag måste tyvärr konstatera att det inte finns någon substans bakom de vackra orden och de fagra löftena. Nu behövs verkligen en handlingskraftig regering, som återger medborgarna framtidstron.

Anf. 62 YNGVE NYQUIST (s):

Herr talman! Den legendariske Karl-Erik Forsslund, författaren och folkbildaren, som bodde på Storgården intill Brunnsviks folkhögskola, skrev en gång om vad vi nu kallar den malmbaserade metallurgin:

”Där blir svartaste sten till vitaste ljus,
där blir berget en eldstod igen.”

Det var en vacker hyllning till järnhanteringen i hans bygder, hans del av Bergslagen. Dess bättre behövde han inte uppleva hur masugn efter masugn blåstes ned. I den citerade dikten skrev han också om gruvorna:

”Våra gruvors glimmande mörka mystik,
skall den blott ett minne bli?”

Ja, snart är vi tyvärr där. De senaste årens utveckling i Bergslagen är beklämmande. Alla järnmalmsgruvor, undantagandes Grängesberg och Dannemora, har nedlagts. Bergslagens bruksorter har skakats av nedläggningar och omvälvningar.

Först drabbades de bruk som tillverkade handelsstål; senare har företagen som tillverkar specialstål drabbats mycket svårt. Många ortnamn kan nämnas när det gäller nedläggningar och svåra omställningar: Vikmanshyttan,

Horndal, Forsbacka, Hallstahammar, Österbybruk, Spännarhyttan, Lesjöfors, Guldsmedshyttan, Boxholm och Bångbro.

De senaste veckorna har vi hört om de stora företagens bruk: Fagersta, Sandviken, Avesta och Nyby-Uddeholms Nyby och Degerfors, SKF:s Hofors och Hällefors, och Uddeholms Hagfors.

Flera av bekymren upprepas nu i det övriga Industrisverige, men frågan är ändå om inte de tidigare starka industrikommunernas nedgång nu skapar så stora svårigheter att särskilda åtgärder är motiverade.

Bergslagen var en av de första industrialiserade regionerna i landet. Orsaken till industrietableringen var naturtillgångarna, främst då kombinationen malm, skog, vattenkraft. Från denna bas har manufakturande företag utvecklats, t. ex. verkstadsindustri som tillverkar utrustningar för gruvor och valsverk. Så småningom gjorde elkraften sin entré; då kom tillverkare av generatorer, elmotorer och transformatorer. Mindre företag har blivit underleverantörer till de stora bruksföretagen. Under lång tid gav detta en stabil sysselsättning åt befolkningen. Företagen var lönsamma, sysselsättningen ökade, levnadsstandarden höjdes och välbild skapades.

I och med att regionen domineras av s. k. bruksföretag har orsaksstrukturen blivit ensidig. Nu när sysselsättningen i ett sådant bruksföretag minskar, får det genomslag inom alla samhällssektorer. Ungdomar har svårt att få arbete, vissa delar av den offentliga sektorn blir överdimensionerade, nedlagt samhällskapital blir dåligt utnyttjat och de sociala problemen ökar.

I fortsättningen skall jag uppehålla mig något vid utvecklingstendenser och skäl för de speciella åtgärder som jag betraktar som nödvändiga.

Sysselsättningen minskar på ett oroande sätt i Bergslagen. Det behövs 45 000–65 000 nya arbetsplatser i Mellansverige, dvs. Bergslagslänen, under de närmaste tio åren, sägs det i industriverkets rapport *Var kommer krisen?* Det är det relativt sett största bortfallet i landet. Händelseutvecklingen i stålindustrin ligger bakom. Enligt nämnda rapport avvecklas 8 % av arbetsplatserna vid järnbruken varje år.

Men inte bara stålindustrin bidrar till krisen i Bergslagen. Det finns flera verkstadsföretag och företag i andra branscher som redovisar svårigheter. Under förebärande av bristande lönsamhet för just detta tillverkningsavsnitt har nedläggning skett av Atlas Copcos smedja i Smedjebacken.

Ur verkstadsindustrisynpunkt är Bergslagen med få undantag en vit fläck. Det finns några kommuner som nästan helt saknar verkstadsföretag. Avesta, Sandviken, Hofors, Fagersta, Degerfors, Hällefors, Storfors och Munkfors är sådana exempel.

På några orter finns ett eller ett par större verkstadsföretag. På så sätt blir dessa av stor strategisk betydelse för regionen. Som exempel på sådana orter kan nämnas Västerås, Falun, Ludvika, Lindesberg, Karlstad och Eskilstuna.

Öar av verkstadsföretag finns i vissa regioner, och det är ett intressant drag i verkstadsstrukturen.

Ett antal större koncerner dominerar näringslivet i Bergslagen. Förutom stålföretagen finns några företag i verkstadsindustrin. Typiskt är att oftast

domineras varje ort av ett företagsintresse. Dessutom kan noteras att företag som tillhör samma koncern ligger ganska nära varandra. Följande större företag dominerar bland ägarna: Kinnevik (Fagersta, Sandvik, Korsnäs-Marma), Uddeholm, Bofors, SKF, Johnson, ASEA, Electrolux, Volvo, SSAB.

Inom storkoncernerna sker oftast en viss nyorientering av verksamheten. Man specialiserar sig för att uppnå stordriftsfördelar. Verksamheten får ibland en helt ny karaktär genom att produktområden avvecklas eller säljs. Inom stålverken avvecklas ofta underhålls- och serviceverkstäder. Vidareförädlingen, som tidigare omfattade ett ganska brett sortiment, har specialiserats. Verkstadskunnandet håller på att gå förlorat.

Företagens huvudkontor flyttas ibland från regionen. Ibland sker det genom samgående av företag.

Inställningen till företag och nyetablering hindrar ibland att ny företagssamhet utvecklas. Sekelgamla attityder är fast rotade. En anställning vid "bruket" har ju tidigare inneburit en trygghet.

När nu stålindustrin skakats i grunden har det i många fall inneburit ett olustigt uppvaknade för flera parter. På andra håll har man varit medveten om farorna under flera år. Där har viss aktivitet skapats. Någon traditionell företagsanda, "Gnosjöanda", har inte funnits. Ofta har det också varit så att det dominerande företaget inte velat ha konkurrens om arbetskraften.

Vilka är det då som skall bära den industriella traditionen vidare? Min tro är att det huvudsakligen blir de befintliga företagen – stora som små – som måste utgöra basen för det framtida näringslivet. Hos dem finns människor med kunskaper om teknik, organisation och ekonomi. Här finns oftast förslagen till produkter som kan utvecklas. Här finns de människor som kan bli nyföretagare.

Av det sagda framgår att storföretagen spelar en strategisk roll för industriutvecklingen i Bergslagen.

I samband med synpunkter på betydelsen av att stärka redan befintlig industri i Bergslagslän vill jag också särskilt erinra om SSAB, vars verksamhet har sin stora betydelse i Kopparbergs län och Södermanlands län. Företaget är ju stor arbetsgivare i Borlänge, Ludvika och Oxelösunds kommuner. Med tillfredsställelse kan man då konstatera att företaget gick utan förluster 1982. Det är sannerligen värt att notera med hänsyn till alla de svårigheter som hänger över stålindustrin i hela världen. Jag när den förhoppningen att företaget skall fortsätta att konsolidera och utveckla lönsamma enheter utan att ge sig in på äventyrliga och diskutabla investeringar. I de här nämnda länen behöver vi SSAB:s arbetstillfällen även i fortsättningen.

När man har nämnt storindustrin finns det också anledning att nämna dess energiförsörjning. Ju mer vi kan nedbringa oljeimporten, desto gynnsammare är det för vår handelsbalans. I Kopparbergs län, liksom i några andra län, finns det möjligheter att effektivisera de äldre vattenkraftstationerna – "primagöra", som experterna brukar uttrycka det. Jag tror på den tanken liksom på möjligheterna för kommunerna att komma in i samarbetet kring

Onsdagen den
2 februari 1983

*Allmänpolitisk
debatt*

kraftproduktionen.

Det som finns kvar av gruvhanteringen får inte heller glömmas. F. n. är det sulfidmalmsgruvorna som synes mest utvecklingsbara, och inom Bergslagen finns positiva planer för zinkgruvan i Örebro län och Garpenberg i Kopparbergs län. Dessa planer bör stödjas. Men dessutom är det viktigt att prospektering efter nya malmer och mineral fortsätter i hela området.

Inom varje län och kommun bör man skaffa sig goda kunskaper om storföretagens affärsutveckling både i stort och i vad avser enskilda affärsområden.

Ett gott samarbete mellan politiska och fackliga företrädare på det kommunala och regionala planet är fruktbart. Politikerna kan erhålla kompletterande information och få en kanal till koncernledningen. De fackliga representanterna kan få stöd för sina förslag genom samarbetet med politikerna.

Det är tillsammans som politiker och fackliga företrädare kan föra sina synpunkter vidare till koncernledning och regering.

Överläggningar med storföretagen är något som har betonats i LO:s och Metalls senaste näringspolitiska program.

Eftersom några stora koncerner spelar en avgörande roll för utvecklingen i Bergslagen bör initiativ tas till överläggningar med dessa för att gemensamt med företagen komma överens om ett handlingsprogram. ASEA och Volvo är ett par exempel på företag som kan ifrågakomma.

Jag vill nämna några konkreta punkter som borde bli föremål för studier härvidlag:

- samverkan mellan små och stora företag,
- underleveranser,
- regional spridning av kunnande om produktionsteknik, produkter, marknadsföring, organisationsfrågor, företagsledning,
- utnyttjande av koncernens marknadskanaler för övriga företags försäljning,
- utbildningskapacitet i storföretagen,
- exportfinansiering av koncernens produkter,
- deltagande i regionala utvecklingsbolag och
- transporter.

I en socialdemokratisk motion, som upptar 19 namn, har vi hemställt att riksdagen hos regeringen begär tillsättande av en särskild kommission med uppgift att utarbeta ett långsiktigt program för industriuppbyggnad i Bergslagen.

Herr talman! Bergslagen har en industriell tradition och ett tekniskt kunnande som det vore ett stort slöseri att inte utnyttja också under kommande år liksom man gjort under århundraden tidigare.

Det är därför vi anser att särskilda åtgärder måste vidtas för Bergslagens framtid.

I detta anförande instämde Ove Karlsson, Karin Flodström och Inger Hestvik (alla s).

Anf. 63 GUNILLA ANDRÉ (c):

Herr talman! Vi möter olika exempel på hur fiffel och oärlighet ger vinster som är omöjliga att uppnå genom vanligt hederligt arbete. Självfallet blir vi med rätta upprörda. Varför skall jag vara ärlig och hederlig och försöka göra rätt för mig, när andra smiter undan och lever gott utan att anstränga sig? Den frågan är det nog ganska många som ställer sig. Som tur är, är rättsmedvetandet i Sverige högt. Det stora flertalet anser att det är viktigt att sköta sig.

Samhällssolidariteten kräver att vi med olika medel griper in mot dem som fiffelar för att förbättra sin privata ekonomi. Den ekonomiska brottsligheten är ett allvarligt samhällsproblem som leder till en rad skadeverkningar. Människornas lojalitet, främst på skattesidan och övrigt ekonomiskt område, sätts på svåra prov. Här vill jag nämna det som brukar gå under benämningen "det kvittolösa samhället". Brottsligheten har negativa effekter därför att den motverkar fördelningspolitiska strävanden och snedvrider konkurrensen. Seriöst arbetande företag slås ut.

Begreppet ekonomisk brottslighet har inte någon klar avgränsning. Det förekommer inte i lagstiftningen och saknar strikt juridisk innebörd. Enligt en definition, som gjorts av justitieutskottet, räknas till ekonomisk brottslighet först och främst sådan kriminalitet som har ekonomisk vinning som direkt motiv. Brotten skall ha en kontinuerlig karaktär, bedrivs på ett systematiskt sätt och förövas inom ramen för näringsverksamhet som i sig inte är kriminaliserad men som i det enskilda fallet utgör själva grunden för de kriminella handlingarna. De är ofta av kvalificerad art i den meningen att de har stor omfattning. De rör stora samhälleliga värden eller drabbar grupper av enskilda. Så långt definitionen.

Den här brottsligheten är alltså ofta offerlös i den meningen att det inte finns någon enskild målsägande som anmäler den. Ofta är det fråga om mycket omfattande och invecklade transaktioner. Gärningsmännen använder sofistikerade metoder för att dölja vad de gör. Det krävs ofta särskilda ekonomiska och juridiska kunskaper för att begå brotten. Samma kunskaper krävs också för att uppdaga och utreda brotten.

Ekonomisk brottslighet är ingen ny företeelse i Sverige, även om den uppmärksammats mer på senare år. Det var först hösten 1976 som en målmedveten satsning påbörjades för att bekämpa den ekonomiska kriminaliteten. En konsekvent och kraftfull politik har sedan dess drivits över hela fältet mot denna typ av brottslighet. Betydande insatser har gjorts både på det organisatoriska området och på lagstiftningssidan. Jag vill här bara som exempel nämna att under de icke-socialistiska regeringarnas tid inrättades 16 ekonomiska rotlar ute i polisdistrikten, att det numera sker ett omfattande samarbete mellan berörda myndigheter och att ett trettioårigt större lagstiftningsprojekt genomförts.

Nu gäller det att gå vidare i arbetet utan att förlora tempot. Från centerns sida hyser vi betänkligheter mot den socialdemokratiska regeringens beslut att tillsätta kommissionen mot ekonomisk brottslighet. Följden blir en helt onödigt fördröjning av arbetet mot denna form av brottslighet. Det är till

skada för arbetet att den socialdemokratiska regeringen på det här sättet väljer att använda samhällets begränsade resurser till en överflödiga kommission i stället för att ytterligare förstärka resurserna till polis, åklagare och domstolar.

Jag vill här kort redogöra för några konkreta förslag som vi i centern anser angelägna att arbeta vidare på i kampen mot den ekonomiska brottsligheten.

1. Det krävs ökade kunskaper om orsaker och effekter för att framgångsrikt kunna bekämpa denna brottslighet.

2. Hittills har lagstiftningsarbetet framför allt inneburit att olika lagar skärpts och att kontrollen ökat. Det är nödvändigt att så sker. Men enligt vår mening måste man också pröva andra vägar. Det finns skäl att pröva modeller som till sin natur är självkontrollerande.

3. För att åstadkomma en bestående minskning av omfattningen av den ekonomiska brottsligheten krävs en större medvetenhet hos den breda allmänheten. Genom informationsinsatser kan människorna stimuleras till aktiv medverkan.

4. Det är viktigt att förstärka polisens, åklagarnas och domstolarnas resurser så att de på ett effektivt sätt kan handlägga dessa ärenden.

5. Vi anser att utbildningen och rekryteringen till tjänster inom polis- och åklagarväsendet bör ses över.

6. Samordningen mellan berörda myndigheter måste fortsätta.

7. Arbetet med att söka finna ytterligare former för att förebygga ekonomisk brottslighet måste gå vidare.

Svårigheterna att uppdaga och beivra de ekonomiska brotten får inte göra oss modfällna. De bör i stället stimulera oss att med all kraft driva detta viktiga arbete vidare. Vi måste forma ett samhälle där det alltid skall löna sig att vara en hederlig och ärlig människa.

Anf. 64 JAN-ERIK WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Kära kammarkolleger! Reformarbetet i den svenska skolan har under lång tid haft en inriktning främst mot de organisatoriska frågorna och syftat till att ge alla bättre möjligheter till utbildning. Ofta har då kvalitetsaspekterna kommit i skymundan.

Nu är det hög tid att sätta kvalitetsfrågorna i centrum för skoldebatten.

Folkpartiet har i sin skolmotion kommit med en rad förslag i den riktningen.

Skolstarten bör ske vid sex års ålder. Med den sena skolstart vi har i Sverige försitter vi inläringstillfällen när många elever är som mest motiverade. För att få en allsidig utveckling bör förskolan och lågstadiet samverka närmare. En kombination av förskolans och lågstadiets pedagogik och metodik kan här bli fruktbar. Större hänsyn kan tas till elevernas mognadsnivå och förutsättningar.

Den tid som avsatts för fria aktiviteter på mellan- och högstadierna bör helt eller delvis återföras till undervisning i de grundläggande kunskaperna och färdigheterna att läsa, skriva och räkna. Syftet med de fria aktiviteterna var

bl. a. att i nära samarbete med olika ungdomsorganisationer fördjupa och vidareutveckla utbildningen. Men detta har visat sig vara svårt att organisera, bl. a. på grund av bristande resurser i föreningslivet. Viktigare än fria aktiviteter måste då vara att ge bättre kunskaper i basämnen.

Skolan måste bli mera öppen för pedagogiskt nytänkande. Ansvaret för utvecklingsarbetet i skolan ligger till stor del på kommunerna. Varje kommun bör eftersträva öppenhet för pedagogiskt utvecklingsarbete och alternativa metoder. Fristående skolor är värdefulla komplement, men pedagogisk förnyelse behövs i alla skolor.

Betyg är ett viktigt instrument för kvalitetsbedömningen av elevernas kunskaper. Folkpartiet anser att betyg skall sättas i varje enskilt ämne. Betygssystemet bör ändras så att resterna av relativitet utmönstras.

I takt med att grundskolan förändrats både till utformning och till arbetssätt krävs att gymnasieskolan anpassas till detta. Folkpartiet förordar inte någon genomgripande reform enligt gymnasieutredningens riktlinjer. De förändringar som gymnasieskolan måste genomgå bör göras successivt och grundas på en väl dokumenterad försöksverksamhet.

Samarbetet med arbetsmarknaden måste förstärkas så att den utbildning gymnasieskolan ger håller jämna steg med utvecklingen på olika områden. En bättre arbetsfördelning mellan skola och näringsliv bör eftersträvas. Det är angeläget att gymnasieskolans elever får bättre insikt i hur arbetslivet fungerar, men praktikinlagen får inte bli ett självändamål. För att praktiken skall upplevas som meningsfull måste den ha anknytning till elevernas studieinriktning och vara av god kvalitet.

Gymnasieskolan måste bli mera flexibel än i dag. Det inre arbetet behöver utvecklas. Det beslut om fri resursanvändning som riksdagen fattat innebar en möjlighet för kommunerna att införa viss självstudietid för elever på de teoretiska linjernas sista årskurs. Men riksdagen erinrade samtidigt om att kommunerna i första hand borde välja andra vägar vid sina omprioriteringar.

Efter den första terminen enligt det nya systemet har det visat sig att många kommuner gjort de nödvändiga besparingarna utan att använda "lärarlösa lektioner". Genomsnittet i landet har varit 1-2 veckotimmar. Enligt folkpartiets mening var detta besparingsförslag ett bomskott. Skolorna bör utnyttja den fria resursanvändningen utan att tillgripa "lärarlösa lektioner". Riksdagen bör fatta beslut om detta nu under vårriksdagen. Av detta följer också att gymnasisternas specialarbete återinförs.

När högskolereformen genomfördes utformades också förändrade behörighetsregler för antagning till högskolan. Den allmänna behörigheten fastlades 1972 till avslutad minst tvåårig linje i gymnasiet med fullständiga studiekurser samt förkunskaper i svenska och engelska som svarade mot lägst två årskurser på social linje.

Behörighetsreglernas utformning har lett till taktiska val. Allt fler gymnasister väljer en kort och mindre krävande linje för att få en högre betygspoäng. Det blir inte alltid den linje som ger den bästa förberedelsen för kommande högskoleutbildning.

Enligt vår mening bör taktiska val motverkas och ett system med viktade betyg införas. Vid antagning till exempelvis tekniska och naturvetenskapliga utbildningar bör betyg i tekniska och naturvetenskapliga ämnen väga tyngre än betyg i andra ämnen. Både elever och föräldrar kommer att finna ett sådant system mera rättvist än det nuvarande.

Det är viktigt att alla elever ges en likvärdig utbildning. Gymnasister med olika begåvningsresurser måste därför stödjas på skilda sätt. Det finns i dag i gymnasieskolan goda möjligheter till särskilda insatser för svaga och omotiverade elever. Men även teoretiskt begåvade elever eller elever med annan specialtalang har rätt till och behöver uppmuntran och stimulans för att kunna utvecklas.

För elitidrottande ungdomar finns en sådan möjlighet. Vid idrottsgymnasierna får eleven använda fem veckotimmar för sin idrottsutövning. I budgetpropositionen föreslås dessutom försöksverksamhet med kombination av specialidrott med studier vid hemortens gymnasieskola. En ram av 150 intagningsplatser avsätts för detta ändamål.

Det är angeläget och rimligt att också andra talanger än idrott ges möjlighet att utvecklas i en sådan försöksverksamhet. Elever som har speciella förutsättningar för t. ex. musik, dans, teckning, matematik eller språk bör på motsvarande sätt få utveckla dessa. Ett lika stort antal intagningsplatser bör därför avsättas för en försöksverksamhet med en kombination av specialintresse och studier vid hemortens gymnasieskola.

På högskolans område anknyter regeringen till de riktlinjer som drogs upp under den tid folkpartiet hade ansvar för högre utbildning och forskning. Det är bra. I vår partimotion föreslår vi dock en rad ytterligare åtgärder:

Antalet nybörjarplatser i högskolan bör ökas med 500 utöver vad regeringen föreslagit.

Antagningsreglerna till högskolan bör ändras så att andelen ungdomar som går direkt från gymnasiet till högskolan ökar.

Studiemedlen bör höjas från 142 till 145 % av basbeloppet.

Resurserna för den humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningen bör höjas med 5 milj. kr. utöver vad regeringen föreslagit.

Utbildningsbidragen till doktorander bör också i fortsättningen utgå med ett belopp som svarar mot den övre gränsen för utbildningsbidrag inom arbetsmarknadsutbildningen.

Ett förslag till ny lärartjänstorganisation bör snarast läggas fram för riksdagen.

Byråkratier inom högskolan bör minska, bl. a. genom att regionstyrelserna avskaffas och ersätts med samrådsnämnder.

Kunskap ger frihet. Kvaliteten i centrum. Det är nyckelord i folkpartiets arbete på utbildningens område.

Anf. 65 GEORG ANDERSSON (s):

Herr talman! Det finns i dag stora förväntningar på den verksamhet som bedrivs i form av utbildning och forskning. Bättre kunskaper gör oss bättre rustade att kunna bemästra de problem som dagens komplicerade samhälls-

utveckling ställer oss inför.

Det är mot den bakgrunden glädjande att konstatera att regeringen har lyckats värna undervisningens område från nedskärningar. Genom omprioriteringar har utrymme skapats för viktiga förstärkningar. Jag tänker här bl. a. på de 30 milj. kr. som satsas på insatser för lägstadiets elever och förstärkningen av insatser för ungdomsuppföljningen med 112 milj. kr.

Forskningen och forskarutbildningen tillförs 125 nya miljoner. Det ger förutsättningar för att stärka kvaliteten inom detta viktiga område. Om man tar i beaktande de insatser som regeringen gjorde under den gångna hösten, så finner man att högskoleutbildning och forskning tillförts drygt 300 milj. kr. mer än det som anvisades i den borgerliga regeringens sista budget.

Det är mot den här bakgrunden inte så förvånande att oppositionen haft svårigheter att finna angreppspunkter i sin granskning av budgetpropositionen i vad gäller utbildningens område. Efter en första granskning av de borgerliga partiernas motioner förefaller det sannolikt att regeringens förslag i allt väsentligt kommer att godkännas av klara majoriteter i riksdagen.

En sådan granskning ger anledning till en annan intressant iakttagelse. De borgerliga partierna, som för fyra månader sedan ville ge intryck av enighet och förmåga att tillsammans bilda regering, uppvisar nu starkt skilda uppfattningar. Man frågar sig hur en borgerlig utbildningspolitik egentligen skulle ha sett ut om de borgerliga hade vunnit valet. Svaret på den frågan är väl i huvudsak att finna i moderata samlingspartiets motion. Moderaterna hade säkert i än högre grad än tidigare kunnat prägla en borgerlig regeringspolitik – inte minst på utbildningens område.

På en rad punkter råder det djupa motsättningar mellan de borgerliga partierna. De kommer klarast till uttryck när man jämför moderaternas och centerns motioner. Det måste kännas befriande för centerpartiet att nu inte behöva underordna sig moderaternas skolpolitik. Jag vill hälsa centern välkommen tillbaka till ett konstruktivt samarbete med socialdemokratin på detta område.

Om folkpartiet vet jag inte riktigt vad jag skall säga. Profilen är inte helt tydlig. Dess värre förefaller det finnas en viss dragning mot moderaternas ståndpunkter på detta område.

Jag vill kort peka på några punkter där oenigheten mellan de borgerliga partierna tydligt framgår.

Moderaterna vill avskaffa självständigheten för de mindre högskolorna. De skall tydligen bli filialer – i bästa fall – till universiteten. Centern vill å andra sidan minska universiteten och stärka de små högskolorna.

Moderaterna vill spara på en rad områden, och det är ganska betydande besparingar. Centern och folkpartiet vill snarast öka insatserna.

Moderaterna vill återinföra en s. k. fri sektor i högskolan. Centern tar klar ställning för en totaldimensionerad högskola.

Moderaterna vill avskaffa arbetslivserfarenhet i antagningssystemet. Centern vill behålla arbetslivserfarenheten och talar i positiva ordalag om att återigen pröva föreningsmeriter.

I betygsfrågan tycks moderaterna alltfört stå isolerade, och det kan hälsas

med tillfredsställelse.

Moderaternas människosyn avspeglas gånka tydligt i deras utbildningspolitiska motion. De starka och duktiga skall uppmuntras, medan de svaga inte ägnas något intresse. Några extra resurser för att hjälpa elever som av olika skäl har det svårt vill moderaterna inte ställa upp med.

Vi socialdemokrater har en helt annan inställning. Även när det ekonomiska läget är kärvt måste vi avdela särskilda resurser för att hjälpa de svaga.

Ett viktigt inslag i detta hänsecnde i budgetpropositionen är regeringens förslag om 30 milj. kr. för särskilda insatser för lågstadiets elever. Det anges att merparten av denna resurs skall användas för personalförstärkningar, dock inte enbart med lågstadielärare utan även med t. ex. forskollärare eller fritidsledare. Bland tänkbara användningsområden anges en förbättring av samverkan mellan förskola och skola och mellan hem och skola eller en utveckling av arbetssättet på lågstadiet. En utvärdering skall göras i samråd med kommittén förskola-skola.

Skolväsendet fungerar tyvärr ofta så, att den som en gång "blivit efter" riskerar att komma alltmer på efterkälken efter hand som skolåren går. De barn som drabbas av utslagning torde ofta ha tappat kontakten med skolans undervisning mycket tidigt. Därför framstår det som så angeläget att man kan sätta in åtgärder så tidigt som möjligt.

Allt fler inser att problemen med samverkan mellan förskola och skola måste lösas. Det stora intresset för dessa frågor kom bl. a. till uttryck i det symposium som förskola-skola-kommittén anordnade strax före årsskiftet.

De resurser som regeringen nu vill ställa till förfogande för att lindra svårigheterna på lågstadiet bör alltså kunna användas för att vi skall finna former för en närmare samverkan mellan förskola och skola och därmed underlätta elevernas övergång från förskola till lågstadium.

Moderata samlingspartiet avfärdar denna viktiga insats med det käckä påståendet att skolan redan har tillräckliga resurser. Ja, enligt moderaterna har undervisningsväsendet alldeles för stora resurser. Deras förslag innebär att statens insatser på utbildningens område skall minska med drygt 400 milj. kr. Det skulle komma att bli mycket kännbart.

Ändå talar moderaterna vitt och brett om ökad kvalitet. De har en uppenbar strävan att framställa sig som de enda företrädarna för god kvalitet. De nästan älskar, tycks det, att tala illa om den svenska skolan. Det är som om moderaterna inte har haft något inflytande på utbildningspolitiken. Men något ansvar för vad som har skett under de senaste sex åren måste väl ändå moderata samlingspartiet ikläda sig.

I den moderata partimotionen heter det: "Svensk utbildningspolitik har alltför länge kännetecknats av en vilja att genom långtgående ingrepp anpassa utbildningen till tillfälliga politiska mål." Denna utveckling måste brytas, säger moderaterna. Det framgår inte vilka dessa tillfälliga politiska mål har varit. Det kunde vara intressant att få det belyst.

Centern ger en helt annan bild av svensk skola. I deras partimotion heter

det: "Det måste konstateras att den skola vi nu har är av hög standard och att den förmår att i allt väsentligt bibringa kommande generationer de färdigheter som gör dem redo att möta utvecklingen i en ständigt föränderlig värld."

Min upplevelse av dagens skola stämmer bättre med centerns beskrivning än med moderaternas. Utan att ett ögonblick bortse från problemen vill jag gärna betona att vi har en i många avseenden bra skola. Den insats lärarna gör är värd stor uppskattning, och eleverna är i stor utsträckning besjälade av höga ambitioner.

Tyvärr är det många elever som trots detta misslyckas i skolan. Vi får inte stöta ut dem. Vår uppgift är att skapa en skola för alla. Det är därför som det är så viktigt att stöd och hjälp sätts in så tidigt som möjligt. Jag hoppas att den av regeringen tillsatta s. k. utslagningsgruppen skall ge oss ett bra underlag för en bedömning av behovet av dessa insatser.

Jag vill i detta sammanhang avslutningsvis beröra frågan om de lärarlösa lektionerna. För var och en torde den senaste tidens debatt ha gjort klart att vi socialdemokrater varit och är motståndare till den försämring av skolans kvalitet som införandet av de lärarlösa lektionerna innebar.

Däremot tycks folkpartiet ha bytt åsikt. Jag hälsar det med tillfredsställelse. Den som bättrar sig skall inte anklagas för det. Men det kan ändå vara värt att påminna om att folkpartiet var med om att införa systemet med lärarlösa lektioner. Det skedde för att spara på statens utgifter. När folkpartiet nu beklagar sitt misstag – bomskott kallas det nu – och vill återinföra lärarledd undervisning på dessa timmar, sker det utan att man tillför de pengar som behövs eller i övrigt anvisar någon väg till lösning. Folkpartiet säger bara käckt att riksdagen bör upphäva beslutet om denna s. k. reform. Det kan vara värt att notera. Tyvärr har det inte framgått av den massmediala informationen att folkpartiet på detta sätt så att säga smiter från notan.

Något stöd för ett avskaffande av lärarlösa lektioner kan man tyvärr inte finna i centerns och moderaternas motioner. Därav kan man dra den slutsatsen att med en borgerlig regering hade systemet med lärarlösa lektioner getts en mera permanent karaktär.

Anf. 66 JAN-ERIK WIKSTRÖM (fp) replik:

Herr talman! Georg Andersson konstaterade att det fanns skillnader mellan de tre icke-socialistiska partierna. Det är riktigt. Det var inte någon större politisk nyhet.

Jag talade för min del om hur en liberal utbildningspolitik ser ut. Jag tror att profilen är helt tydlig för den som lyssnade eller för den som läser vår motion.

Ja, vi erkänner att det var ett misstag att besparingsförslaget utformades så som det gjordes. Det var inte så att man bestämde sig för att lärarlösa lektioner skulle hållas, men tyvärr angav man också detta som en möjlighet. Men i vår motion säger vi klart att vi anser att man bör återföra detta den 1 juli 1984.

*Allmänpolitisk
debatt*

Vi smiter inte alls från någon nota. Georg Andersson får läsa på litet bättre. Det lönar sig alltid att läsa noggrant vad vi har skrivit. Vi står för det.

Anf. 67 GEORG ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Jag har läst partimotionen, jag har lyssnat till Jan-Erik Wikström, och jag har tvingats konstatera att Jan-Erik Wikström inte anvisar de erforderliga resurser som krävs för att upphäva den besparing som folkpartiet, centern och moderaterna var eniga om att införa. Det var ändå på det sättet att lärarlösa lektioner – vad man än kallar dem – infördes för att göra en besparing av statens utgifter. Upphäver man ett sådant beslut, måste det rimligtvis kosta någonting. Det är den notan som folkpartiet smiter ifrån. Man överlämnar till regeringen att återkomma med förslag om hur frågan skall lösas. Regeringen är beredd att utarbeta sådana förslag, men det hade varit välgörande om folkpartiet, som införde detta system, också hade velat medverka till att avskaffa detsamma.

Anf. 68 JAN-ERIK WIKSTRÖM (fp) replik:

Herr talman! Redan i den politiska pappslöjden får vi lära oss att vi inte har någon skyldighet att anvisa medel för ett budgetår som ligger ett år fram i tiden. Det vi har sagt är att riksdagen bör besluta om detta nu, så att skolorna i sin planering vet att besparingsverksamheten inte bör omfatta detta. Vi kan inte smita från en nota, när rätten ännu inte har serverats av regeringen.

Anf. 69 GEORG ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Det var folkpartiet som serverade den sparsamma soppan. När den nu skall ersättas med något annat, som är mera innehållsrikt, bär naturligtvis också folkpartiet ansvar för att förse denna nya anrättning med något reellt innehåll.

Andre vice talmannen anmälde att Jan-Erik Wikström anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 70 PER UNCKEL (m):

Herr talman! Det finns inget viktigare för skolan än att till den unga generationen förmedla ett tillräckligt mått av kunskaper och färdigheter. Den uppgiften går skolan i dag inte till fullo i land med.

Gunnar Myrdal skriver följande om detta i sin bok Hur styrs landet:

”Den ideologiska grunden för vår nyaste skolpolitik har varit ett egendomligt jämlikhetstänkande på det intellektuella planet.” Resultatet, säger han vidare, ”har bl. a. blivit att de ungdomar som slutar efter den obligatoriska grundskolan och de ungefär 10 % som tilläts sluta utan fullständigt genomgången grundskola kommit att innefatta åtskilliga tusental som inte hjälpligt kan skriva, räkna eller ens läsa – och ännu fler som inte vant sig vid att läsa böcker.”

Så är det tyvärr. Unga människor förmenas den utbildning och den

utveckling som de har rätt att kräva, och som landet behöver. Att Sverige i dag sackar efter i den internationella utvecklingen är inte naturbundet utan självförvällat. Och att så många ungdomar i dag känner uppgivenhet och modlöshet inför framtiden är faktiskt i långa stycken en missriktad skolpolitik fel.

Det är välgörande att Myrdal avlägsnar några av utbildningsdebattens tabun. Än mera välgörande hade det emellertid varit om han förenat detta med en analys av sitt eget partis ansvar för att skolan i många hänseenden misslyckas med att leva upp till de krav vi har rätt att ställa. För det är socialdemokratin som bär huvudansvaret för kunskapsförslaget, även om många socialdemokrater nu gör sitt yttersta för att glömma och förtiga.

Lena Hjelm-Wallén gjorde för sin del ett sådant försök i en intervju i tidningen Dagen den 21 januari i år. Hon säger: "För oss socialdemokrater har det varit självklart att skolan skall lära ut kunskaper." Konfronterad med 1973 års betygsutrednings herostratiskt ryktbara uttalande om att "inriktningen på kunskaper och färdigheter riskerar att skymma skolans övergripande mål" blir utbildningsministern emellertid enligt Dagen för ett ögonblick litet osäker.

Lena Hjelm-Wallén medger att "man ibland uttrycker sig slarvigt". Men, försäkrar hon, "vi har aldrig skrivit någon proposition där det stått något liknande". Voilå: ingen proposition!

Intervjun med utbildningsministern är avslöjande i åtminstone två hänseenden. Det första handlar om bristen på förståelse för att kunskaps-tillväxt genom skolan kräver att fasta kunskaper värderas och uppskattas i samhället utanför skolan. Den uppskattningen saknade – och saknar alltjämt – socialdemokratin.

"Vi tvingas konstatera att dagens skola i hög utsträckning präglas av ett klassiskt kunskapsförmedlande, som ärvts från skolsystem till skolsystem och som utformats utifrån värderingar från ett helt annat samhällssystem än vårt", som Lena Hjelm-Wallén själv uttryckte saken på den socialdemokratiska partikongressen 1975. Så lät socialdemokraternas fältrop. Kunskaper blev någonting fult, liksom fasta normer och värderingar om rätt och fel. Det skulle diskuteras och förhandlas. Liksom i Rousseaus Émile skulle det upplevas i stället för att läras. Fasta kunskaper blev ett utslag av ett borgerligt samhälle, som det var arbetarrörelsens uppgift att bekämpa.

Härtill kom så, herr talman, korporativismen. I det samhälle socialdemokratin på 1950-, 1960- och 1970-talen lade grunden till blev frågan om vad man representerade till sist viktigare än frågan vad man faktiskt hade för grund för sina åsikter. Medlemmarnas krav blev tyngre än kravet att vara skapande och originell. Sanning och rätt fick successivt vika för löst tyckande.

Så underminerades själva grunden för kunskaper och kvalitet i vårt svenska samhälle. Dagen-intervjun vittnar om att socialdemokraterna ännu inte förstått att kunskaper inte kan gro i vilket samhällsklimat som helst.

Intervjun ger emellertid, herr talman, besked också i ett annat hänseende, nämligen att socialdemokraterna inte är beredda att inse att åtskilligt konkret

i skolan – somligt en gång introducerat med de bästa av avsikter – medverkat till de kunskapsbekymmer vi i dag möter. Några exempel är dessa:

1. Genom att man pålägger skolan allsköns uppgifter som inte först och främst har med kunskapsförmedlingen att göra störs koncentrationen och arbetsron. Det låter sig väl sägas att skolan skall klara av att öka elevernas kontakter med varje vrå av samhället utanför skolan, medverka till ökad jämställdhet, träna demokratiska arbetsformer etc. – allting viktigt i ett samhälle som vårt. Men på ett begränsat tidsutrymme tar dessa andra uppgifter så mycket tid från kunskapsförmedlingen att skolan till slut riskerar att inte klara att förbereda eleverna för någonting.

2. Den gradvisa urholkningen av betygssystemet har gett eleverna intrycket att det inte spelar så stor roll vad de kan eller inte kan. Under den mänskligt anslående, men i själva verket grymma, föresatsen att det gäller att så långt det är möjligt undvika att bedöma människor, minskar man skolans förutsättningar att förmedla de kunskaper eleverna faktiskt behöver. Den kravlösa skolan, där kunskaper och prestationer inte behöver bedömas, är en falsk illusion. De stora förlorarna är eleverna, som med otillräckligt kunnande utlämnas åt allsköns godtycke.

3. Skolan präglas alltjämt snarare av en strävan efter att uppnå ett politiskt jämlikhetsideal – minns Gunnar Myrdal! – än av ambitionen att ge varje elev chansen att lära sig så mycket som möjligt. Nivågruppering får t. ex., aldeles oavsett en sådan undervisnings förtjänster för alla inblandade elever, inte användas mer än under en strikt begränsad tid. Tillvalskurser får på högstadiet bara arrangeras inom sådana områden som inte riskerar att motverka den offentliga maktens jämställdhetsambitioner. Vad den enskilde eleven vill eller kan är av underordnad betydelse.

Herr talman! Socialdemokratin är teoretiskt och praktiskt oförberedd för de förändringar i skolan och den högre utbildningen som vi måste genomföra för den enskildes och för vårt lands skull. Vi moderater har förmånen av att inte ha historien emot oss. Vi har genom åren varnat för vad som höll på att hända. Men socialdemokratin lyssnade inte.

I vår motion om skola och högre utbildning lägger vi fram ett program för bättre kunskaper i skolan. Våra huvudpunkter är i korthet följande:

1. Skolmonopolet måste brytas. Skolor som är beredda att följa läroplanens krav skall också få stöd. Någon skönhetstävling fristående skolor emellan med den offentliga makten som domare accepterar vi inte. Regeringens oginhet gentemot andra skolor än de offentliga håller just nu uppenbarligen på att kosta en rad Waldorfskolor det stöd dessa enligt uttryckligt riksdagsbeslut har rätt att få.

2. Varje stadium i skolan måste få en chans att klara sin uppgift. Högre stadier kan aldrig kompensera vad lägre stadier brustit. Låg- och mellanstadiets arbetsmiljö måste förbättras, bl. a. genom en systematisk samverkan med förskolan och hemmen. Lärarutbildningen måste reformeras.

3. Högstadiet måste bättre än i dag förmå att ta till vara varje elevs anlag och förutsättningar. Tillval skall styras av elevernas intressen. Temastudier bör utnyttjas för att öka möjligheterna att klara skärpta krav i gymnasiesko-

lan. Betyg behövs i alla stadier. Betygen är inte något nödvändigt ont utan en rättighet.

4. Yrkesutbildningen i gymnasieskolan måste läggas närmare företagen. Det blir både billigare och bättre än dagens alltför starka uppdelning mellan utbildningen och den verklighet där denna skall utnyttjas. Den del av gymnasieskolan som syftar till att förbereda för högre utbildning måste också kunna attrahera de elever som tänker gå vidare. Därför är ett nytt antagningssystem till högskolan nödvändigt.

Herr talman! De behörighets-, urvals- och antagningsregler till högre utbildning som var ett av huvudnumren i socialdemokraternas och dess värre centerens s. k. högskolereform har varit en tragedi, inte bara för den högre utbildningen utan också för gymnasieskolan. Genom behörighetsreglerna invaggas eleverna i tron att det enda som behövs för att klara högre utbildning är nödortfoga kunskaper i engelska och svenska. Hur man klarar andra ämnen är av mindre betydelse. Allmänbildningen utmönstras steg för steg ur skolpolitiken.

De nya antagningsreglerna, som elever och föräldrar enligt samstämmiga och talrika uppgifter har all möda i världen att över huvud taget begripa, fullbordar sammanbrottet. De enda som vunnit något är de som finner sysselsättning i papperskvarnen. Antalet personer anställda för att sköta antagningen lokalt har mer än fördubblats – i vissa fall mer än fyrfaldigats. Antalet anställda på den centrala antagningsenheten på UHÄ uppgår till drygt 60 personer. Antagningstiderna har successivt måst tidigareläggas på grund av systemets invecklade urvalsregler och kravet på enhetlighet. Det har i sin tur medfört att antagna studerande på grund av ändrade planer efter ansökningstidens utgång inte kunnat ta i anspråk tilldelade utbildningsplatser. Antalet tomma utbildningsplatser har i vissa fall blivit förfärande stort, trots att många behöriga sökande inte kunnat beredas plats.

Herr talman! Antagningssystemet har alltså – förutom att det blivit komplicerat, svåröverskådligt och besvärligt att informera om, vilket är raka motsatsen till vad som avsågs – blivit en betydande administrativ börda, och det har lett till resursslöseri i form av outnyttjade studieplatser.

Ändå är detta inte det värsta. Än värre är faktiskt urvalsreglerna som sådana. De sökande bedöms i första hand inte efter sina meriter och förutsättningar att klara utbildningen. I stället värderas de genom kvoteringsreglerna som representanter för en grupp, som de av någon anledning anses tillhöra. Härtill kommer de meritpoäng som de sökande tilldelas efter livserfarenhet eller de år som de inte ägnat sig åt egen utbildning. Enligt antagningsterminologin kallas detta arbetslivserfarenhet. Om erfarenheterna i fråga har något samband med sökt utbildning har i sammanhanget ingen som helst betydelse.

Det är inte underligt, herr talman, om ett sådant system förleder skolungdom att göra taktiska val av gymnasielinjer eller att tro att kunskaper saknar betydelse. Systemet premierar ett tänkande som innebär att man genom ett smart val av ämnen och linje samt därefter genom anställning – det är ointressant vilken man väljer – skrapar ihop så många meritpoäng som

Onsdagen den
2 februari 1983

*Allmänpolitisk
debatt*

möjligt.

Hur kan någon tro att sådant vetenskapligt och ekonomiskt sett återger Sverige en tätplats i världen?

Kravet på s. k. arbetslivserfarenhet – för sådan har blivit en nödvändighet när det gäller eftersökta utbildningsvägar – har fått särskilt allvarliga effekter. Medianåldern för de antagna har höjts drastiskt. Ökade anspråk ställs på studiefinansieringssystemet, eftersom äldre studerande ofta iklätt sig en ökad försörjningsbörda jämfört med yngre studerande. Svårigheterna ökar att rekrytera de mest lämpade till forskarstudier. De som antas är relativt gamla. Deras yrkesverksamma tid blir i motsvarande mån kortare. Kvaliteten på den högre utbildningen och forskningen blir lidande.

Så ser, herr talman, den verklighet ut som socialdemokraterna har skapat – ett egendomligt jämlikhetstänkande på det intellektuella planet, som Gunnar Myrdal har sagt.

Inom utbildningsdepartementet funderar man på hur det skall bli med antagningssystemet i framtiden. Herr talman! Förmär man – och det är något som vi moderater kräver – att bryta upp från det man själv en gång skapat för att ge kunskaper och kompetens ett nödvändigt svängrum? Vi betvivlar det.

Antagningssystemet är för nära lierat med socialdemokratin ideologi och historia. Också på utbildningsområdet blir det dess värre så att den här mandatperioden kommer att innebära tre förlorade år.

Anf. 71 GEORG ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Jag sade tidigare i kväll att moderater ibland tycks älska att tala illa om den svenska skolan. Vad Per Unckel här uttalat är ett belysande exempel på det. En lång rad väldigt mörka, negativa bilder av det svenska utbildningsväsendet målades upp: Sverige sackar efter. Ungdomar saknar livsmod. Allt ont beror på den svenska skolan och utbildningen.

Per Unckel talade också om kunskapsförfall. Jag tycker väldigt illa om förvrängningar och förfalskningar av det slaget. Per Unckel vill här liksom befästa myter, som framför allt moderaterna tycker om att sprida, om det svenska skolväsendet som någonting uruselt. Det gör han för att han vill framhålla hur dåliga socialdemokraterna har varit under årens lopp – ja, inte bara dåliga och oskickliga utan också rent av illvilliga. Tror Per Unckel på den bild han ger?

Uppskattning av kunskaper saknas i dagens samhälle, påstår Per Unckel. Jag skulle verkligen uppskatta om Per Unckel, när han talar i Sveriges riksdag, visar prov på mera kunskap om svenskt utbildningsväsende.

Fasta normer om rätt och fel har raserats, fortsätter Per Unckel. Är det en riktig bild av arbetarrörelsens insatser i detta land, arbetarrörelsens kamp för rättvisa och demokrati? Det har i hög grad varit fråga om normer och värderingar som vi har stått för och som vi velat föra in i svenskt utbildningsväsende. Det har inte till fullo lyckats till belåtenhet, men vi fortsätter vårt arbete.

När vi har byggt ut demokratin och flera har fått mera att säga till om,

kallas detta för korporativism av Per Unckel. När flera får vara med och bestämma, är det ett uttryck för kunskapsförakt. Oduglingar har kommit in och lagt sig i.

”Den kravlösa skolan” talar Per Unckel föraktfullt om. Låt mig säga: Den finns inte. Jag är själv förälder till flera barn, som har gått igenom och delvis befinner sig kvar i det svenska skolväsendet. De har inte upplevt ”den kravlösa skolan”. I min egen lärargärning har jag inte företrätt – och jag vet att inte heller mina kolleger har gjort det – ”den kravlösa skolan”.

Anf. 72 PER UNCKEL (m) replik:

Herr talman! Georg Andersson är ledsn över att jag är kritisk mot skolan. Jag skulle vara oerhört glad, om jag slapp att vara det. Det skulle nämligen innebära att skolan var bra och att våra ungdomar fick den utbildning som de har rätt att kräva. Men när den inte är bra, när vi inte ger ungdomarna möjlighet att utvecklas maximalt, då är det vår skyldighet, Georg Andersson, att här stå upp och säga som det är. Den största försyndelse som vi kan göra gentemot dagens ungdomar är att vägra att se vad som händer i skolan, att vägra erkänna misstag, Georg Andersson, och att vägra att nu rätta till det som är fel för att ändå dagens ungdomar skall få den utbildning och den kunskap som de har rätt att kräva.

Georg Andersson säger att jag står i talarstolen i akt och mening att befästa myter. Har Georg Andersson läst Gunnar Myrdals memoarer? Georg Andersson nickar på huvudet, vilket tyder på att han har läst men inte förstått eller läst och avvisat. Gunnar Myrdal kan ändå inte vispas åt sidan som någon moderat mytbildare. Vad Gunnar Myrdal säger om den svenska skolan har jag inte drömt om att säga från denna talarstol. Men jag vill påpeka att det inom socialdemokratin gudskelov på sina håll finns en spirande insikt om att vad man tidigare gjort har varit fel.

Om Georg Andersson har läst men inte förstått eller velat ta till sig Gunnar Myrdal, har han läst Sverker Gustavsson, förstått honom och velat ta honom till sig? Sverker Gustavsson varnar för vad som håller på att hända inom den högre utbildningen. Att socialdemokrater inte vill lyssna på moderater har jag om än med beklagande en viss förståelse för. Partipolitiken fungerar tydligen på det sättet. Men lyssna då för Guds skull på era egna, när de säger samma sak men kanske i ett högre tonläge än vi moderater använder. Lyssna inte för moderaternas skull men för dagens ungdomars skull, för det är deras framtid denna diskussion gäller.

Arbetarrörelsen har alltid slagits för fasta normer, framhåller Georg Andersson, i polemik med min antydning om att det kanske inte riktigt skulle vara så. Får jag upprepa vad jag citerade från Lena Hjelm-Walléns uttalande 1975 om att det då fanns något slags klassiskt kunskapsförmedlande som härrörde från den skola som arbetarrörelsen inte ville veta av. Vad var det för klassiskt kunskapsförmedlande, Georg Andersson, som ni kände sådan obetvinglig lust att utrota?

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 73 GEORG ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Jo, Per Unckel, jag har läst Gunnar Myrdal. Jag fick hans bok när jag lämnade kulturutskottet och övergick till utbildningsutskottet. Om jag "läst men icke förstått" beror i så fall måhända på den gamla skolan, som jag har gått i och som Gunnar Myrdal talar så väl om. Enligt honom var allt bra då, på 1930-talet, när det var få studenter, när professorerna bestämde allt och inte så många lade sig i. Jag delar inte Gunnar Myrdals uppfattning om den skolan – han må vara socialdemokrat hur mycket som helst.

Per Unckel säger att han har förmånen att inte ha historien emot sig. Men visst har han och moderaterna det! Jag vågar hävda att vi i det gamla samhället, som är ert ideal i de här sammanhangen, hade en sämre skola – jag har själv gått i den.

Nu har moderaterna lagt fram sin motion på skolområdet, och den innehåller ganska häpnadsväckande saker. Man säger: Bättre kvalitet – mindre resurser. Vi tar bort nästan en halv miljard från anslaget för skolan, och så ger vi litet mer till fristående skolor. Sedan genomför vi nya reformer på det ena och det andra området. Då blir det bättre kvalitet.

Men ekvationen går inte ihop. Man måste ha dåliga matematiker i den moderata riksdagsgruppens kansli.

Arbetslivserfarenhet är någonting som Per Unckel föraktar. Men finns det inte något av värde i den, Per Unckel? Tror inte Per Unckel att t. o. m. vi här i kammaren har glädje och nytta av arbetslivserfarenhet, liksom ungdomar har det, när de går ut från en utbildning för att skaffa sig ett yrke?

Per Unckel önskade att han kunde tala väl om den svenska skolan. Men han har inte gjort det. Jag vill fråga: Finns det inte något gott att säga om den svenska skolan i dag? Om det gör det, så säg det i så fall! Jag tror att det skulle gagna den utbildningspolitiska debatten.

F. ö.: Moderaterna har ju ändå styrt och ställt under sina år i regeringsställning. Utförde ni då ingenting som var bra, som gjorde skolan bättre och som i så fall kan sägas här?

Slutligen: Vill Per Unckel skapa en skola för alla, även för de svaga? Varför tar ni från olika områden bort resurser som berör just de svaga?

Anf. 74 PER UNCKEL (m) replik:

Herr talman! Det finns mycket gott att säga om den svenska skolan, bl. a. att den inte längre är den gamla privilegieskolan, som vi övergav för att ge alla möjlighet att få utbildning. Men låt oss då, Georg Andersson, satsa icke bara på att ge alla utbildning, utan på att ge alla *bra* utbildning!

Varför skall det faktum att jag nu kritiserar skolan tas till intäkt för att jag vill tillbaka till en skola på 1930-talet? Jag vill ha en skola som ger utbildning åt alla efter vars och ens anlag, inte en skola som bara ger utbildning för några få som förmår att smart och finurligt ta sig igenom den byråkratiska labyrint som utbildningsväsendet dess värre i så hög grad har kommit att bli.

Som Georg Andersson alldeles säkert hörde, sade jag att jag inte håller med Gunnar Myrdal i all hans kritik av skolan. Jag vill inte tillbaka till hans

skola. Men jag tycker att det finns fog för socialdemokraterna att fundera över en del av den kritik som Gunnar Myrdal framför, eftersom ni uppenbarligen inte lyssnar på moderaterna, eller på Sverker Gustavsson – eller varför inte på Bo Gustafson, för att ta ytterligare en av de många socialdemokrater som nu sällar sig till de konstruktiva kritikerna av vad ni har gjort under de senaste 15 åren.

Georg Andersson säger att den moderata skolpolitiken ger uttryck för en människosyn som han uppenbarligen är mycket avog mot. Vad är det för fel på att låta elever välja själva, Georg Andersson? Vad är det för fel i att olika utbildningsinriktningar erbjuds elever med olika fallenhet? Vad är det för fel på att ge elever betyg? Vad är det för fel på att ge eleverna en utbildning som kvalitativt håller för något och inte flummas bort? Vad är det för människosyn bakom den typen av krav som är så föraktlig?

Georg Andersson säger sig ha funnit beviset för att moderaterna faktiskt inte klarar att upprätthålla kvaliteten, genom att han nu har kommit på att vi sparar 400 miljoner – av 30 miljarder, herr talman – på utbildningshuvudtiteln?

Det vittnar om en alldeles påfallande fantasilöshet om socialdemokraterna tror att kvaliteten faller genom att man i världens dyraste skola, under en tid när Sverige har ett budgetunderskott uppmot 100 miljarder kronor, inte kan spara 400 miljoner av 30 miljarder. Skolan hänger inte bara på pengarna, Georg Andersson. Skolan hänger på den organisation som man förser skolan med för att inom denna organisations ram skapa utrymme för det kvalitativa och originella skapande som eleverna har rättighet att få sig erbjudet genom skolans försorg.

Tredje vice talmannen anmälde att Georg Andersson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 75 LARZ JOHANSSON (c):

Herr talman! Det har gått en tid sedan regeringsskiftet, och det kan finnas anledning att granska den nu förda regeringspolitiken också utifrån utbildningspolitiska aspekter. Den nya politiken, eller rättare sagt de ansatser till förändringar som nu kan märkas, skall då ställas i relation till den politik som förts under de föregående åren med icke-socialistiska regeringar. De åren har kännetecknats av en kraftig utveckling mot en alltmer decentraliserad skola, en skola med ökat lokalt ansvarstagande och ett lokalt inflytande över skolans utveckling. Den har också kännetecknats av en rationalisering och förenkling av den statliga skoladministrationen, som i sin tur inneburit en effektivisering och icke föraktliga besparingar. En del av detta rationaliseringsarbete är nu socialdemokraterna på väg att radera, och jag skall, herr talman, återkomma till detta.

Utbildningsutskottets ordförande Georg Andersson har nyss enligt känd förebild sträckt ut den öppna handen. Låt mig lägga ett par konkreta frågeställningar i den, så får vi se resultatet.

En mycket medveten strävan, som kännetecknar de senaste årens

utveckling i skolan, har varit att ge eleverna en bättre arbetslivsförberedelse. En utökad och förstärkt studie- och yrkesorientering och en vidgad praktisk arbetslivsorientering har varit och är alltså viktiga ingredienser i denna arbetslivsförberedelse. Om detta har vi tidigare varit överens här i riksdagen.

När det gäller studie- och yrkesorienteringen beslöt riksdagen under förra året, efter en lång försöksperiod, att ge syo-organisationen en fast förankring i skolans övriga verksamhet. Och vi beslöt att inrätta statligt reglerade tjänster, i vilka det skulle ingå både syo och undervisning. På det sättet gav vi syo-funktionärerna möjligheter att få hela tjänster förlagda till i huvudsak en skolenhet. Vi lade också fast att skolans studie- och yrkesorientering skall präglas av en helhetssyn och att den är en angelägenhet för alla som är verksamma i skolan, såväl skolläringar som övrig personal.

Det här beslutet vill socialdemokraterna riva upp, och min fråga till Georg Andersson måste bli: Varför överger socialdemokraterna nu tanken på en stabil syo-organisation?

På samma sätt är det med skolans arbetslivsorientering. Den skall ingå i skolans verksamhet från första till sista årskursen och vara en del i skolans samhälls- och omvärldsorientering. Den praktiska arbetslivsorienteringen skall nu omfatta minst sex veckor och gälla flera sektorer i arbetslivet. Den vidgade praon är ett resultat av centerns propåer under läroplansarbetet.

Det nya synsättet när det gäller praon innebär emellertid inte bara att vi avsätter mer tid utan även att tonvikten läggs vid att praon på ett planerat och systematiskt sätt ingår i skolans undervisning. All undervisning i skolan vinner på att vara verklighetsförankrad. Det kan gälla tillämpningen av kunskaper i praktiskt arbete, var man har nytta av sina inhämtade kunskaper och hur man har möjlighet att fördjupa sig inom ämnesområden som man blir speciellt intresserad av.

Att förbereda eleverna för arbetslivet i vid bemärkelse är enligt vår mening en av skolans viktigaste uppgifter, och det är djupt oroande att den socialdemokratiska regeringen i årets budgetproposition föreslår en stor besparing, som helt slår undan förutsättningarna för en stor del av läroplanens intentioner med den vidgade praon och för skolans arbetslivsförberedelse. Genom att ta bort statsbidraget till lärarveckotimmar för den tid som motsvarar elevernas praon rycker man undan sambandet mellan undervisning och arbetslivsförberedelse.

Här är min fråga till Georg Andersson: Har socialdemokratin gett upp tanken att en god arbetslivsförberedelse är ett av skolans viktigaste mål?

Vissertligen har den debatten aktualiserats de senaste dagarna, men jag kunde knappast föreställa mig att Gunnar Adler-Karlsson var en inspiratör till den socialdemokratiska budgetpropositionen.

Låt mig till sist, herr talman, beröra ytterligare ett av de socialdemokratiska "profilförslagen". Det gäller återinrättandet av SII, Statens institut för läromedelsinformation. Vi får anledning att återkomma till den frågan här i kammaren, och jag skall därför inskränka mig till att fråga Georg Andersson om han delar min uppfattning att det är rimligt att läromedels-

frågorna är knutna till övrigt pedagogiskt utvecklingsarbete, till utvecklingen av nya läroplaner, till utvecklingen av nya utbildningsvägar inom gymnasieskolan, etc.? Om Georg Andersson delar den uppfattningen borde vi också kunna vara överens om att det inte behövs någon särskild, fristående myndighet för dessa frågor, och vi skulle också kunna spara ett antal miljoner.

Herr talman! Jag söker inte debatt med Per Unckel, och han må gärna hacka på socialdemokratin – det ingår väl i den nya profileringen. Men ett påstående av honom kan inte få stå oemotsagt: Dagens skola är inte kravlös.

Per Unckel må vara förlåten – han har ju nyss börjat sin prao på skolans område – men jag skulle vilja rekommendera ett eller annat studiebesök i skolans vardag och verklighet. Och innan dess – läs gärna en eller annan sida i den läroplan med mål och riktlinjer som förvisso inte signerats av Gunnar Myrdal men väl av Per Unckels partikamrat Britt Mogård, om hon är bekant!

Anf. 76 GEORG ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Larz Johansson har ställt några frågor; jag skall kort besvara dem.

Beträffande förstärkningen av studie- och yrkesorienteringen har vi uppfattningen att det är en viktig insats i skolans arbete. Vi har upprepade gånger betonat detta och krävt insatser för att göra den god och meningsfull.

Riksdagen fattade ett beslut, och mittenregeringen beställde av UHÄ ett förslag till en organisation av syo-utbildningen. Det visade sig då att det inte var något bra förslag – det måste omarbetas. Det sitter vi nu och jobbar med i utskottet. Vår inställning är alltså att det är viktigt med syo i dagens och framtidens skola.

När det gäller budgetpropositionens förslag till besparingar i fråga om prao vill jag hävda att dessa besparingar inte alls slår undan förutsättningarna för en meningsfull prao. Arbetslivsförberedelse är ett viktigt mål i skolan. Detta är också en organisatorisk fråga. Efter att ha studerat skolöverstyrelsens förslag har vi funnit att här finns det utrymme för omprioriteringar av pengar utan att prao försämras. De besparingar vi gör här kan satsas på att underlätta i lågstadiet, att minska problemen där. Vi har tidigare diskuterat en insats på 30 milj. kr. Vi kan också förstärka insatserna för ungdomsuppföljningen.

När jag läser centerns partimotion, där man går emot besparingar på prao på 148 milj. kr., saknar jag en anvisning på hur de pengarna skall täckas in. Vill ni inte vara med om att satsa 30 milj. kr. och 112 milj. kr. på lågstadie- resp. ungdomsuppföljningen?

Anf. 77 PER UNCKEL (m) replik:

Herr talman! Om det må tillåtas mig att yttra mig under prao-perioden vill jag rekommendera Larz Johansson att när protokollet föreligger läsa vad jag

sade om kravlösheten. Jag talade om avvecklingen av betygen och sade i anslutning till detta att en kravlös skola är en farlig illusion. En kravlös skola är en skola som inte sätter betyg på elevernas prestationer. Moderaterna vill ha betyg i alla skolans stadier. Moderaterna tycker inte att det är fullt att ställa krav.

Anf. 78 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Georg Andersson sade att socialdemokraterna upprepade gånger har krävt insatser för att förstärka syo. De insatserna fattade riksdagen beslut om för ett år sedan. Där behövs alltså inga förändringar.

UHÅ har inte alls till uppgift att utarbeta något förslag till en ny organisation. Dess uppgift inskränker sig till att redovisa hur den utbildning som riksdagen har beställt skall gå till. Det behöver inte på något sätt påverka organisationen, de statligt reglerade tjänsterna och den organisation som vi har lagt fast för syo. Jag tar inlägget från Georg Andersson som ett instämmande i att beslutet i den delen skall ligga fast.

Den besparing som socialdemokraterna har redovisat för prao avvisar vi. Skälet till det är helt enkelt att vi inte tror att den är genomförbar. Vi tror inte att det blir den besparing som budgetpropositionen redovisar. Man kan på sin höjd åstadkomma en övervältring av kostnaderna på kommunerna, och det vill vi inte vara med om.

Den omprioritering som Georg Andersson talar om är riktig så till vida att det rör sig om 30 milj. kr. till lägstadiet. Men när det gäller insatserna för arbetslösa ungdomar, för ungdomsuppföljningen, är skillnaden ungefär 22 milj. kr. mellan den medelsanvisning som nu föreslås och den som utgick under föregående år och ingalunda 112 miljoner som Georg Andersson sade. De insatserna tror jag således är möjliga att göra ändå.

Det är bra att Per Unckel och jag nu kan vara överens om att dagens skola inte är kravlös. Men det är i så fall ett försåtligt sätt som moderaterna för debatten på. Jag tror nog att svenska folket i gemen har den uppfattningen att moderaterna anser att dagens svenska skola, med den läroplan som vi nu har och som moderaterna har varit med om att genomföra, är dålig. Det är därför bra om Per Unckel nu kan hålla med om att dagens svenska skola är kvalitativt god. Den har sina brister, men det är inte en dålig skola och det är inte en kravlös skola.

Anf. 79 GEORG ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Jag skall bara kommentera en enda sak. Larz Johansson räknar fel när det gäller dessa 112 milj. kr. till ungdomsuppföljning. Han jämför med den borgerliga regeringens budget i fjol. Nu räknar Larz Johansson sig till godo den förstärkning som gjordes under den socialdemokratiska regeringen strax före årsskiftet. Men så räknar man vanligtvis inte vid budgetjämförelser.

Anf. 80 PER UNCKEL (m) replik:

Herr talman! Larz Johansson måtte höra dåligt. Jag har inte behövt rätta till någonting, utan jag har bara stillsamt upprepat vad jag sade i mitt första anförande. Både Georg Andersson och Larz Johansson tycks inte ha lyssnat till vad jag då sade. Dagens skola är inte kravlös. Men den betygsnegativism, för vilken Georg Andersson är en framstående representant, leder åt ett håll som ökar kravlösheten.

Anf. 81 TREDJE VICE TALMANNEN:

Jag vill påminna om att repliken gällde Larz Johanssons inlägg.

Anf. 82 PER UNCKEL (m) replik:

Förlåt, herr talman. När jag säger att dagens skola inte är kravlös, så är det inte detsamma som att jag säger att den till alla delar är bra. Dagens skola innehåller många bekymmer, som det också är Larz Johanssons uppgift att uppmärksamma och lägga konstruktiva förslag för att rätta till.

Anf. 83 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! När det gäller den budgetproposition som nu har framlagts gör jag jämförelser mellan det ena budgetåret och det andra. Då blir skillnaden mellan beloppen till ungdomsuppföljningen inte mer än 22 milj. kr. De pengar som har kommit ungdomsuppföljningen till godo under det nuvarande budgetåret är i första hand 60 milj. kr. och i ett senare skede, efter regeringsskiftet, ytterligare 90 milj. kr. tillförda av arbetsmarknadsmedel. Dessa pengar står alltså till förfogande för ungdomsuppföljningen. De ökade resurser som i och med de föreslagna förändringarna i budgetpropositionen kommer att tillföras nästa budgetår belöper sig till 22 milj. kr. Det är detta belopp som i så fall behöver finansieras.

Sedan tycker jag det är bra att vi en gång för alla kan slå fast att alla missförstånd är undanröjda och att moderaterna numera anser att dagens svenska skola icke är kravlös.

Anf. 84 RUNE RYDÉN (m):

Herr talman! Sverige är ett befolkningsmässigt litet land. En relativt stark koncentration och specialisering av den högre utbildningen och forskningen är därför enligt min uppfattning nödvändig. Riksdagen har också fattat beslut om att en fast organisation för forskning och forskarutbildning får finnas endast vid de sex universitetsorterna och i Luleå.

För en kvalitativt högtstående högskoleutbildning krävs ett nära samband med forskningen. Därigenom får de studerande större möjlighet att tränga ner på djupet inom några ämnesområden, stifta bekantskap med aktuell forskning och forskningsmetodik samt att träna upp ett vetenskapligt och kritiskt synsätt. För att kvaliteten skall kunna upprätthållas är det väsentligt att de tillgängliga resurserna inte sprids ut på alltför många högskoleenheter. Samtidigt är det angeläget att den högre utbildningen blir tillgänglig för så många som möjligt. Den senare tanken låg till grund för de möjligheter som

genom högskolereformen öppnades för de mindre högskolorna att erbjuda traditionell universitetsutbildning – framför allt i form av enstaka kursér och lokala linjer och inom de förutvarande filosofiska fakulteternas område – utöver den postgymnasiala utbildning som gavs på dessa orter även före reformen. De lärare som används har sällan någon erfarenhet – eller i varje fall sällan någon som är aktuell – från forskningsarbete.

Högskolereformen innebar att en administrativ apparat med rektorer, förvaltningschefer, beslutande organ på olika nivåer m. m. byggdes upp på ett antal nya orter. På vissa mindre högskolor uppgår administrationskostnaderna till mer än 15 % av högskolans totala statsanslag. Eventuella tidigare band med universiteten har i de flesta fall efter hand klippts av. Högskoleorganisationen har, tvärt emot högskolereformens syfte, blivit mer stelbent än tidigare.

Från kvalitetssynpunkt vore det en avgjord fördel om utbildningen vid de mindre högskolorna i stället organiserades i form av decentraliserad undervisning med lärare hämtade från någon av forskningshögskolorna. På detta sätt skulle också nya orter temporärt kunna erhålla högskoleutbildning utan att stora investeringar i fasta anläggningar och personal behövde göras. Forskningsanknytningen skulle gynnas, vilket skulle inverka positivt på utbildningens kvalitet.

En parlamentarisk kommitté, uppföljningskommittén, hade tidigare i uppdrag att lägga fram förslag om förenklad administration och besparingar inom högskolan. Den nuvarande socialdemokratiska regeringen har lagt ner kommittén. Kommitténs arbete avses fullföljas internt inom utbildningsdepartementet. Den mångomtalade "utsträckta handen" visade sig vara en gest utan reellt innehåll. I en fråga av vitalt intresse för utbildningspolitiken föredrar regeringen, till skillnad från tidigare regeringar, att arbeta enbart internt. Något försök att uppnå bred politisk enhet i dessa frågor kommer uppenbarligen inte att göras.

Herr talman! Kvalitetsaspekten kommer in på många områden inom högskolan, exempelvis inom de s. k. AU-utbildningarna. Den av UHÄ tillsatta s. k. AU-utredningen har haft i uppdrag att lämna förslag till förändringar av utbildningslinjerna inom sektorn för administrativa, ekonomiska och sociala utbildningar. Regeringen lägger nu fram förslag om förändringar på grundval av utredningens och UHÄ:s överväganden. Således föreslås bl. a. ett mindre antal linjer inom sektorn än tidigare, uppdelning av ekonomlinjen i etapper, lokalisering av den grundläggande etappen av denna till ett stort antal orter samt ett smärre resurstillskott till linjen. Däremot har regeringen inte ansett det vara ekonomiskt möjligt att förlänga utbildningen i enlighet med vad utredningen, UHÄ och en massiv remissopinion önskat.

Jag har ingenting att invända mot den föreslagna linjeindelningen inom sektorn men beklagar djupt den utblivna förlängningen av ekonomlinjen, eftersom en sådan skulle möjliggjort en väsentlig förstärkning av bl. a. revisorsutbildningen, vilken även i ett internationellt perspektiv är särskilt eftersatt.

Jag tror dessutom inte att den korta utbildningen på 120 poäng i realiteten kommer att innebära en besparing. Studenterna kommer ändå, på ett eller annat sätt, att skaffa sig den behövliga kompetensen – genom att gå enstaka kurser eller att ta påbyggnadskurser. Enda möjligheten att hålla den totala kostnaden nere är att sätta en gräns för studiemedlens tid – studiemedel till 120 poäng och inget mera. Är det detta regeringen vill?

Regeringens förslag om etappindelning av ekonomutbildningen avvisar vi moderater bestämt. Förslaget är belysande för socialdemokratisk utbildningspolitik. Trots de negativa erfarenheterna från den grundläggande rättsutbildningen, som är en etapp i juristutbildningen, trots att fler ekonomer utbildas i dag än vad t. o. m. AU-utredningen förutsatte att det skulle finnas arbetsmarknad för och trots att flertalet remissinstanser av betydelse påpekat att marknaden för "etappekonomer" torde vara synnerligen begränsad, föreslår man att ekonomutbildningen etappindelas, att den – hel eller som etapp – skall ges på inte mindre än 18 orter och att antalet platser skall utökas.

På de mindre orterna kommer utbildningen att bli kvalitetsmässigt underlägsen de större högskolornas. Lärarna på de mindre orterna kan omöjligt vara kompetenta inom ett tillräckligt brett område. Oaktat detta kan de komma att undervisa inom ett flertal skilda specialiteter för vilka andra högskolor kan erbjuda kanske fyra eller fem lärare med särskild kompetens.

Herr talman! Forskningen är av avgörande betydelse för vårt samhälles utveckling. Sveriges nuvarande välstånd har sin grund i tillgången på omfattande naturresurser men också i det kvalificerade forsknings- och utvecklingsarbete – från humaniora till teknik – som bedrivits vid våra universitet och högskolor, inom industrin och av enskilda människor.

Grundforskningen vid universitet och högskolor är en nödvändig förutsättning för ett kvalificerat utvecklings- och tillämpningsarbete vid offentliga institutioner och i näringslivet.

Grundforskningen kan inte styras eller regleras fram. Forskarna måste vara fria i valet av arbetsform och metod. En högkvalitativ grundforskning förutsätter att det finns flera, sinsemellan fristående, anslagsgivare.

Forsknings- och utvecklingsarbetet i industrin är därför av avgörande betydelse för vår industriella styrka. Det är oroande att FoU-andelen av svenska företags förädlingsvärde väsentligt understiger motsvarande andel i många av länderna i den industrialiserade världen. De svenska skattereglerna är i viss mån orsak till detta förhållande. Vi vill redan nu bestämt avvisa regeringens i finansplanen uttalade propå om att det s. k. FoU-avdraget skulle ersättas av selektiva statliga subventioner. En sådan åtgärd torde leda till att FoU-andelen av företagets förädlingsvärde i stället för att uppvisa en önskvärd tillväxt kommer att minska med ökade svårigheter att förbättra samhällsekonomin som följd.

Kvalificerad forskning och utbildning är beroende av någorlunda varaktiga resurser och av rimlig stabilitet. Forskningsinriktning, metoder och problemställning får inte skifta enbart därför att en forskare som sysslar med ett ämne

eller problem försvinner. I en miljö där forskningen riskerar att upphöra kan aldrig det långsiktiga arbete bedrivas som krävs för att forskningskvaliteten skall kunna vidmakthållas.

Forskningsenheter med endast en eller några få forskare kan normalt inte utgöra en grund för forskning inom högskolan. Kommunikationerna mellan ibland helt obesläktade ämnesområden bidrar starkt till en kreativ forskningsmiljö. Dessa kontakter uppstår sällan då enbart ett fåtal forskningsinriktningar finns företrädade på en ort. Man uppnår då inte den s. k. kritiska forskningsmassan.

Som tidigare nämnts måste Sveriges forskningsresurser koncentreras. Materiella och personella resurser saknas för att upprätthålla en utspridd forskning av hög standard.

Vårt lands begränsade förutsättningar för ett brett forskningsarbete accentuerar behovet av internationella kontakter, inte minst på det nordiska planet. Ett samarbete över gränserna möjliggör även en mer objektiv värdering av svensk forskning och högre utbildning. En sådan värdering kan göras till ett led i statsmakternas prioritering mellan skilda forskningsfält.

Under 1960- och 1970-talen har den s. k. sektorsforskningen vuxit i omfattning. Sektorsforskning kan definieras som forskningssatsningar av departement och verk, där forskningen organiseras i nära samarbete med beslutande organ och är direkt inriktad på att skapa underlag för beslut.

Det finns i dag ett antal organ för skilda slag av problemorienterad sektorsforskning inom den offentliga sektorn. Styrelsen för teknisk utveckling (STU) under industridepartementet, försvarets forskningsanstalt (FOA) under försvarsdepartementet och statens råd för byggnadsforskning under bostadsdepartementet kan nämnas som exempel.

Delar av sektorsforskningen är av mycket hög standard. Skilda förhållanden medverkar emellertid till att sektorsforskningen ofta inte ger det utbyte som skulle ha kunnat uppnås om medlen i stället kanaliseras till universitet och högskolor. Det fria och obundna sökandet efter nya problem riskerar att gå förlorat genom en nära anknytning mellan forskning och myndigheter.

Sektoriseringen medför att forskningens tillgänglighet och offentlighet minskar såväl för allmänheten som, vilket är än viktigare, för forskarsamhället utanför sektorinstitutionen. Därmed minskar möjligheten att bedöma forskningens värde. De avvägningar som låg till grund för beslutet om forskningsinsatsen riskerar vid en intern bedömning att präglade utvärderingen. Forskarens karriärmässiga beroende av uppdragsgivaren kan ha en oförmånlig inverkan. Internationella kontakter och därmed sammanhängande prövning av resultaten förekommer i alltför liten utsträckning.

En olägenhet med sektorsforskningen är dessutom att den är svår att överblicka. Beloppen för sektorsforskning i skilda departement har vid undersökningar visat sig vara behäftade med stora systematiska fel. Forskning och utveckling är attraktiva anslagsposter, vilka kan användas som etiketter för andra, ibland kanske rent administrativa verksamheter.

Sektorsforskningen leder därför enligt min uppfattning till en ökad byråkratisering och minskad insyn genom den specialisering som sker. Några

forskar och andra administrerar. Sektorsforskningen har nu också nått en sådan storlek och omfattning att den hotar att bli en verklig gökunge i det svenska forskningssamhället. En klar obalans har uppstått. Universiteten klarar snart inte av de anspråk som sektorsforskningen ställer på grundutbildningen m. m. Antingen måste mer forskning från sektorsorganen tillbaka till universiteten, eller får sektorsorganen svara för grundutbildningen också. Det senare kan vi moderater under inga förhållanden acceptera, och jag tror inte heller att sektorsorganen är intresserade av att ta över en del av grundutbildningen.

Delar av den nu sektorsbaserade forskningen måste därför enligt min och moderata samlingspartiets uppfattning föras tillbaka till högskolan. Om inte detta sker, kommer högskolan att splittras. Detta får inte inträffa! Genom att statliga myndigheter beställer forskning av universitet och högskolor skapas en naturlig kanal för anknytningen till den statliga beslutsprocessen i övrigt. Högskolan får genom en sådan förändrad anslagsgivning större möjligheter att anställa kvalificerade forskare; till en del kunde sysselsättningen för nytexaminerade doktorer och för doktorander lösas och samspelet mellan den tillämpade forskningen och grundforskningen säkras på ett mycket bättre sätt än i dag. Idéer från den senare kan ge incitament till nya metoder och infallsvinklar, medan frågeställningar inom den tillämpade sektorn kan berika och stimulera grundforskningen.

Anf. 85 ING-MARIE HANSSON (s):

Herr talman! Kulturen brukar blomma i den sena timmen här i kammaren.

Opinionen mot det allt råare underhållningsvåldet växer i styrka ute i landet. Just nu fokuseras diskussionen på videogramutbudet.

Det är naturligtvis särskilt upprörande att barn och ungdomar möter denna våldspåverkan, men vuxna människor påverkas ju också och tar intryck. Det är uppenbart att gränserna successivt förskjutits, att våldet och sadismen trappats upp.

Efter flera års diskussioner och därefter ytterligare förhållning genom bordläggningsförfarande här i riksdagen från moderaterna finns nu i riksdagstrycket ett beslut om förbud för "närgångna eller långvariga skildringar av att någon utsätts för rått eller sadistiskt våld", när det dessutom är "uppenbart oförsvarligt".

Det har tagit lång tid att över huvud taget komma fram till någon åtgärd i den här frågan. Det är nu ytterst angeläget att yttrandefrihetsutredningens förslag kommer fram, så att de grundlagsändringar som behövs kan komma till stånd. Det framstår som alltmer nödvändigt att få samma regler för förhandsgranskning av video som för film, och ansvarsfrågan måste klarläggas.

Moderaternas tal om frihet i detta sammanhang har kommit att stå för ett försvar för kommersialism till varje pris, en kulturpolitik helt på affärslivets villkor.

Samhällets resurser i förhållande till massmarknadens är närmast mikro-

skopiska. Nedskärningar inom en liten och känslig sektor som kultursidan kan drunkna i våra stora ekonomiska problem men får förödande konsekvenser.

Det är lätt att utveckla förfining och fördjupning för ett fåtal människor, som dessutom kanske inte är särskilt beroende av priser eller avstånd. Men skall kulturen få en bred social förankring och skall en humanistisk medvetenhet genomsyra vårt samhälle, måste vi utveckla en aktiverande och offensiv kulturpolitik.

Vi löser inte problemen med våld, missbruk och utslagning med enbart förbud. Det är helt klart. Det är som att sopa skräpet under mattan. Vi måste bearbeta orsakerna till att det över huvud taget finns en marknad, ett köpsug för allt det skräp som vräks ut.

Mitt i vår höga tekniska standard grinar egentligen det primitiva rovdjuret fram. Vår kultur är ojämnt fördelad; som en nyckfyllt smetad fernissa som flagnar.

Teknikutvecklingen inom mediaområdet är nu så snabb att vi riskerar att tappa greppet på dess effekter. Men vi har fortfarande möjligheter att styra utvecklingen. Med ett alltmer ökat informationsflöde och med alla mediaburna intryck och upplevelser vi utsätts för är det viktigt att möjligheten och rätten till överblick inte förloras.

Vilka effekter får en stor mediakonsumention på koncentrationsförmåga, grundinläring och tid för bearbetning? Finns tid för samvaro och föreningsliv? Behöver vi egentligen mera TV-tid?

Barn i åldern 9–14 år i Sverige ägnar sig i dag under ungefär fyra timmar per dag åt olika tekniska bild- och ljudmedier, som TV, radio, grammfon och kassetter. Ca 100 000 svenska barn somnar framför TV:n och bärs i säng om kvällarna – kanske just nu. Beror oron på lågstadiet på för litet sömn och på dålig ordbildning genom att småprat i familjen ersatts med hyssjanden framför TV-apparaten?

Den rörliga bildens explosionsartade utveckling innebär oerhört viktiga forskningsuppgifter. Hur kan vi utnyttja tekniken på ett medvetet sätt? Tekniken kan innebära en ökad yttrandefrihet för många, t. ex. invandrare och handikappade. Den kan användas pedagogiskt och kulturpolitiskt som förstärkning och fördjupning.

Bilden och bildpåverkan måste få en helt annan roll i skolan. Föreningar och studieorganisationer måste ha möjlighet att arbeta med mediateknik för att genomskåda och kritiskt granska den påverkan som går ut och för att förstärka informationen. Stödet till kvalitetsfilm, framför allt barnfilm, är angeläget.

I det hårda ekonomiska läge vi befinner oss i skärps kraven på att utnyttja alla resurser mera riktat. De måste då avstämmas mot en målsättning.

Visar inte problemen i vårt samhälle i dag att vi inte kommer förbi värderingsfrågorna: att utarbeta strategier för att bryta liknöjdhet och kyla, att utnyttja förmågan till skapande och delaktighet, att vitalisera idéskapande och sammanhållning. Det kräver en bättre samordning mellan de statliga insatserna och insatserna från landsting och kommuner. Det kräver att

föreningslivets frivilliga arbete får möjligheter att ta på sig arbetsuppgifter som det bäst kan verka för.

Thage G. Peterson sade i sitt inlägg tidigare i dag: Det är inte främst pengar utan idéer som fattas inför den industriella förnyelse vi behöver.

Kanske är det en förkrympt kreativitet som har gjort att vårt näringsliv stelnat. Kanske har kortsiktiga nyttosynpunkter och effektivitetsvinster medfört att vi i dag inte förmår utnyttja formgivare och idésprutor som kan se möjligheterna i det fördolda.

Det konstnärliga utvecklingsarbetet behöver också stimulans. Det måste vara förankrat bland människorna, ständigt finna nya former, pröva nya vägar. Det är med stor förväntan som den nya Folkteatern i Gävleborg kommit till. Ett län med stora sysselsättningsproblem, ett av de län som hårdast drabbats av strukturomvandlingen av vårt näringsliv, får plötsligt en profil. Det är ett län som vågar tro på betydelsen av teatern som uttrycksform i mediasamhället.

Teatern som kommunikation, ett språk bland flera andra, kanske har större betydelse än någonsin. Den levande teatern, som retar och angår, kontrasterar mot bildscendet, kan väcka och oroa.

Den satsning som görs på Gävleborgsteatern, när den nu får ordentliga basresurser redan från start, är betydelsefull. Ändå ville vi något mera: Pröva ett förankringsarbete ute i kommunerna, skapa dialog med människorna, levandegöra historien och ifrågasätta nuet. Nu hoppas vi i Gävleborg att kunna finna någon lösning inom länet för att ändå förverkliga detta. En spännande tanke vore en folkrörelsesatsning från länets organisationer. Det skulle stärka förankringen av just en länsteater.

Vi kan inte i den ekonomiska situation som vi nu befinner oss i börja ställa omöjliga prioriteringar mot varandra. Vi måste ha en genomtänkt målsättning. Vi kan inte ställa sjukhussängar mot kultur, lika litet som vi kan ställa sjukvård mot idrott. Lika väl som vi tror mer på den förebyggande hälsovården för kroppen måste vi våga satsa på förebyggande insatser för själen.

Att stärka självkänslan och öka förståelse och generositet kan i dagens samhälle vara minst lika viktigt som att slåss för full sysselsättning och en ändrad produktion.

Anf. 86 CATARINA RÖNNUNG (s):

Herr talman! Kulturfrågor har en sorglig benägenhet att komma i skymundan i den politiska debatten. De är alldeles för viktiga för det.

Efter 1960-talets många utredningar fick vi i mitten av 1970-talet en *statlig* kulturpolitik med tydligt uttalade målsättningar för verksamheten. I jämförelse med 1960-talet, då staten enbart satsade pengar på institutioner, råder i dag en annan situation. Pengar går till litteraturstöd, fria grupper och visnings- och författarsättningar. Staten har tagit ett ekonomiskt ansvar över ett vidare fält.

Men fortfarande råder en betydande kulturfattigdom i Välfärdssverige. På inget annat område är klasskillnaderna så markerade och envist kvardröjan-

de. Bostadsort, skolgång och uppväxtvillkor är utslagsgivande.

Vårt övergripande kulturpolitiska mål, att erbjuda alla människor god kultur oavsett materiella förutsättningar i övrigt, kommer inte att kunna uppfyllas än på åtskilliga decennier. Speciellt i kärva ekonomiska tider gäller det att trots allt inte förtrötts utan att propagera för att kultur inte är lyxvara utan en nödvändighetsartikel.

Risken är stor att kommunerna försummar kulturen, att skolan inte tar sitt ansvar och att de statliga satsningarna blir för knappa. Det är ju faktiskt så, att relativt små summor sedda ur statligt miljardbudgetperspektiv kan göra stor nytta.

Kommuner med socialdemokratisk majoritet anslog 1981 i genomsnitt 317 kr. per invånare till kulturändamål. Kommuner med moderata samlingspartiet som största parti i det borgerliga blocket anslog 297 kr. Kommuner med centerpartiet i dominerande ställning satsade minst, 236 kr.

En yrkeskår – kulturarbetarna – blir än mer trängda mot väggen när tiderna är dåliga. Deras ekonomiska betingelser, som aldrig har varit lysande, blir sämre. När reallönerna och köpkraften sjunker och stat och kommuner sparar, drabbar det trefaldigt. Kulturarbetarna är både en underbetald och undersysselsatt kategori. Det finns heller inga garantier för att de får betalt efter kvaliteten och prestationen på arbetet, utan säljbarheten, den kommersiella gångbarheten på marknaden, slår igenom.

Den post i årets kulturbudget som fått det största påslaget är stödet till fria grupper, som ökar med 2.5 miljoner. Riksteatern får en miljon till barnteater och skall för denna verksamhet knyta fria grupper till sig.

Rättmätiga fackliga krav är att kulturarbetarna garanteras en med andra yrkesgrupper likartad löneutveckling och likartade sociala förmåner. Kulturarbetarna är skamligt underbetalda.

Inga färskare siffror än KNUFF-utredningens från 1977 finns i vad avser kulturarbetarnas löner. Den mittersta inkomsten i en undersökt grupp, medianen, låg på 11 500 kr. för författare och översättare, på 10 500 kr. för bildkonstnärer och på 11 300 kr. för tonsättare för konstnärligt arbete.

Det absoluta flertalet måste ha ytterligare ett arbete för att dra sig fram, och det konstnärliga arbetet kan bli lidande.

Även om man utgår ifrån att inkomsterna stigit något sedan 1977, har kostnadsstegringarna för ateljéhyror, materielkostnader, transporter och försäkringar varit mycket kännbara.

I en motion till årets riksdag påtalar Ing-Marie Hansson och jag centrumbildningarnas viktiga roll som kulturspridare över landet och deras kapacitet att ordna arbetstillfällen.

Vad man i dag efterlyser är en ny generation barn- och ungdomsförfattare. De flesta som nu skriver för barn är i 45–50-årsåldern. Avskräcks de yngre av ekonomiskt dåliga villkor?

Arbetsmarknaden krymper för författare och kulturskribenter. Kulturtidskrifterna är numera få. Eftersom de kulturtidskrifter som finns kvar brottas med ekonomiska problem, får skribenterna dessutom dåligt betalt.

Början av 1970-talet utmärktes av en enorm utvecklingsoptimism. Centrumbildningar och fria grupper växte upp som svampar ur jorden. Ordet barnkultur myntades. Bristen på en genomtänkt målsättning för barnkultur påtalades för första gången 1974 av socialdemokraten Gudrun Sundström. På 1970-talet stärkte också den multinationella nöjesindustrin markant sin ställning på marknaden med ofta hantverksmässigt skickliga produkter. Men med sin schablonisering av människor och händelser är den fjärran från vad som kan kallas konst. Videomarknaden, där vålds- och actionfilmer efterfrågas av sex kunder av tio, har de senaste åren omsatt miljardbelopp.

Det kan konstateras att vi hittills har misslyckats kapitalt med att realisera ett av våra kulturpolitiska mål – att motverka kommersialismens negativa verkningar. Att inte överse med detta anser vissa kulturdebattörer vara förmynderi och "besserwisseri". Men ingen kan förneka att vår nationella kultur och våra kulturarbetare har trängts tillbaka ytterligare av masskultur-överflödet.

Barn- och ungdomsorganisationernas insatser som kulturspridare är av stor vikt. Jag vill ogärna falla in i kören av onyanserat klankande på skolan, men naturligtvis kan den göra mer för att fostra nya generationer kulturälskare – ett bättre ord än det marknadsanpassade "konsumenter". Det är med barnen man måste börja. Mycket stora klasskillnader i vad gäller tillgång till kultur finns bland barnen. Det är skolans uppgift att utjämna dessa. På Unga Örnars seminarium Vilsna barn i välfärden påtalades att det är barnen till de sämst lottade inom arbetarklassen som drabbas av kontaktlöshet, historielöshet och kulturlöshet. Endast fyra av tjugo pojkar i en söderförort hade någonsin läst en skönlitterär bok, enligt en undersökning. Humaniora – speciellt svenskämnet – bör få en starkare ställning.

Något verkligt glädjande håller dock på att hända. Efterfrågan på kulturarbetare ökar i skolan. Direktkontakten mellan elever och kultur är stimulerande och värdefull för båda parter. Denna efterfrågan kan inte alltid tillgodoses. Mycket beklaglig är nedskärningen av anslaget till skolornas timme till förfogande – en kraftig nedskärning initierad av den borgerliga regeringen. Detta har ofta inneburit att bara obligatoriska ämnen som samlevnadsundervisning, narkotika- och alkoholinformation fått utrymme. Kulturen däremot har fått stryka på foten. För elever på små orter har detta inneburit att deras enda kontakt med levande kultur spolierats, samtidigt som kulturarbetare berövats arbetstillfällen.

Herr talman! Min förhoppning är att det Stellan Arvidsson med kärlek till ämnet skrev i 1946 års skolkommissions huvudbetänkande skall förverkligas: En av skolans huvuduppgifter skall vara att göra det möjligt för människor att söka avspänning och omväxling, vila, stimulans och livsmod hos den stora konsten.

Anf. 87 Statsrådet GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Vid den förra allmänpolitiska debatten i oktober kunde jag här från talarstolen presentera den särskilda narkotikakommission som

regeringen just hade tillsatt. Den har sedan inlett sitt arbete i ett mycket högt tempo och kommer att börja presentera sina förslag inom någon månad.

Jag har mött oroliga frågor från människor som är engagerade i den drogpolitiska debatten, om vi nu för narkotikabekämpningens skull försummar alkoholpolitiken. Jag kan försäkra er att det gör vi *inte*. Insatserna mot alkoholmissbruk skall *samordnas* med insatserna mot narkotika. Det var en av punkterna i 1977 års alkoholpolitiska beslut. Alkoholmissbruket är dock ett problem av mycket större omfattning, både socialt och ekonomiskt. Alkoholfrågan är alltid lika brännande aktuell. Vi måste oavbrutet vara uppmärksamma på alla förändringar, och vi måste med jämna mellanrum granska våra tidigare insatser och försöka förbättra våra metoder.

Vi har under de senaste åren kunnat notera en minskad försäljning av alkohol. Under 1979 såldes 39 miljoner liter ren alkohol, och under 1981 minskade försäljningen till 34.9 miljoner innebar 6.3 liter per invånare – den lägsta siffran sedan mitten av 1960-talet.

Jag har just fått de preliminära siffrorna från Systembolaget för försäljningen under 1982. De visar – som väntat – en mindre ökning av försäljningen. Totalförsäljningen – uttryckt i ren alkohol – var 35.9 miljoner liter, en ökning om man jämför med 1981 med ca 2.9 %.

Jag säger "som väntat", därför att vi under 1982 inte fullt ut använde vårt mest effektiva alkoholpolitiska instrument – prishöjningar. Spritpriset höjdes i maj 1982, men inte priserna på vin och starköl.

En annan orsak är den s. k. Norgehandeln. Den svarar enligt Systembolaget för 0.9 % av ökningen. Norgehandeln orsakades av den långvariga systembolagsstrejken i vårt grannland. En tredje faktor är att många människor passade på att hamstra före årsskiftet och den väntade prishöjningen.

Vin och framför allt starköl stod för hela försäljningsökningen 1982. Försäljningen av sprit låg på samma nivå som 1981.

Den 1 januari i år höjdes alltså priserna igen. Det har lett till en mycket kraftig nedgång av försäljningen i januari. Preliminära uppgifter från Systembolaget – uppgifter som avser hela månaden så när som dess sista dag som var en måndag – tyder på en 20-procentig nedgång jämfört med januari 1982.

Vi följer försäljningsutvecklingen med stor uppmärksamhet. Den långsiktiga trenden till minskad försäljning får inte brytas – då har vi misslyckats med alkoholpolitiken.

Jämfört med förhållandena i andra länder är den svenska alkoholpolitiken synnerligen restriktiv. Det är ett faktum som förtjänar att understrykas i dag när många kräver ännu fler restriktioner. Det kanske främsta medlet till vårt förfogande är prispolitiken. Men även opinionsbildning och förebyggande insatser är mycket betydelsefulla.

Vi vet ganska väl vilka effekterna blir av våra traditionella åtgärder. Däremot vet vi mycket litet om konsekvenserna om vi inför nya metoder som ransonering eller registrering av alkoholin köp. Vi har en viss beredskap för att införa registrering eller liknande om riksdagen så beslutar. Tekniskt är det

ingalunda omöjligt, eller ens särskilt svårt. Det stora frågetecknet gäller konsekvenserna. Är det självklart att konsumtionen minskar, om vi inför t. ex. någon form av registrering? Kan vi hoppas på att behålla folkmajoritetens stöd för en restriktiv alkoholpolitik, om vi tar steget tillbaka till den typen av metoder? Det behöver vi mer kunskap om. I debatten hittills om nya inslag i alkoholpolitiken har jag inte fått något svar på dessa frågor.

Ett tecken som man skulle kunna tolka så att människor redan nu tycker att alkoholpolitiken är alltför restriktiv, eller i varje fall att priserna är för höga, är nya uppgifter som vi har fått från socialstyrelsen om att *hembränningen* har ökat.

Socialstyrelsen har låtit genomföra en undersökning om hembränning av sprit och hemtillverkning av vin. Liknande undersökningar har genomförts 1974, 1976 och 1980. Den här gången har 1 035 personer tillfrågats om vad de känner till om hembränning på sin hemort och i bekantskapskretsen. Detta är en metodik som inte är helt tillförlitlig, men som enligt experterna ändå ger en hygglig bild av utvecklingen.

Nästan alla tillfrågade trodde att hembränningen ökat de senaste åren. Det är väsentligt fler än vid tidigare undersökningar. 31 % av dem trodde att det dracks mycket hembränt på boendeorten, vilket är fler än tidigare. 19 % uppgav att det förekom hembränning i bekantskapskretsen, och 14 % av de tillfrågade hade druckit hembränt under de senaste 12 månaderna. Även detta är något fler än under 1980 och 1976 samt 1974.

Man kan anta, säger socialstyrelsen, att hembränd sprit är tillgänglig för minst 19 % av befolkningen.

Konsumtionen av hembränt är vanligare bland män, bland yngre personer och ogifta samt storkonsumenter av sprit. Av storkonsumenterna hade 29 % druckit hembränd sprit under året.

På frågan varför folk bränner hemma svarade 93 % att de trodde att man gjorde det för att det är *billigare* än Systembolagets sprit. Motsvarande siffra vid undersökningen 1980 var 84 %.

Hälften av de intervjuade uppgav att de druckit hemgjort vin under de senaste 12 månaderna. 1980 var det 42 %. 19 % av de tillfrågade sade att de tillverkat vin under det senaste året.

Det finns ingenting som tyder på att de senaste årens kraftigt minskade försäljning *uppvägs* av den ökade hembränningen. Men det är oroande om allmänheten fått en mer tolerant inställning till hembränning av sprit. Olaglig alkoholtillverkning är ett allvarligt brott. Straffsatsen skärptes så sent som 1981.

Vi behöver förstärka informationen både om lagstiftningen och om de risker som finns med hanteringen. Jag avser att kalla såväl socialstyrelsen som rikspolisstyrelsen till en överläggning om hur vi skall komma till rätta med den här otillfredsställande utvecklingen.

Lördagsstängningen infördes 1982 efter en kort försöksperiod under sommaren 1981. En första utvärdering som gjordes av socialdepartementet 1982 visade att bl. a. fylleriförseelser, misshandel och lägenhetsbråk hade minskat. Någon effekt på den totala alkoholkonsumtionen kunde inte

mätas.

Socialdepartementet kommer i år att genomföra en ny utvärdering av lördagsstängningen. Är det stabila tendenser till minskat fylleri och bråk? Eller har folk nu "anpassat sig" till lördagsstängningen?

Jag återkommer alltså till riksdagen med en rapport om lördagsstängningens effekter. Jag anser för egen del att man måste överväga att ompröva frågan, om det visar sig att de positiva följder som tidigare kunnat noteras inte är bestående eller om lördagsstängningen t. o. m. haft negativa konsekvenser utöver den sämre service till invånarna som den faktiskt innebär.

Det förekom tidigare i vinter tidningsuppgifter om att langningen hade ökat, kanske som en följd av de lördagsstängda systembutikerna. Jag kallade i januari i år till en överläggning med rikspolisstyrelsen, socialstyrelsen, Systembolaget och Stockholms socialförvaltning för att höra om det fanns något underlag för en bedömning av läget.

Rikspolisstyrelsen gjorde till överläggningen en enkät, som besvarades av inte mindre än 117 polisdistrikt. Den visade att langningsbrotten var färre 1982 än 1981. Men polisen varnar för att dra några slutsatser om langningens omfattning på den här grunden – antalet brott i statistiken beror på hur stora insatser polisen haft möjlighet att göra på olika orter.

Men ingenting tyder på att langningen har ökat. Liknande uppgifter kom från socialstyrelsen och Systembolaget, som gått ut med en fråga till sin personal. Inte heller Stockholms socialförvaltning hade det intrycket att langningen ökat.

En direkt följd av överläggningen blev att rikspolisstyrelsen i cirkulär uppmanade till ett utvidgat lokalt samarbete mellan polisen och personalen i systembutikerna. Dessa grupper kan gemensamt göra mycket för att bekämpa langningen.

Deltagarna i överläggningen ansåg att langningen till ungdom troligtvis har minskat. Det är sannolikt ett resultat av den opinionsbildning som bedrivits genom bl. a. kampanjerna "Stoppa langningen" och "Aktion mot droger" – kampanjer som letts av socialdepartementet och som har engagerat ett brett nätverk av enskilda människor, organisationer, skolor och myndigheter över hela landet.

Attitydundersökningar har visat att föräldrar nu köper ut alkohol åt sina ungdomar i mindre utsträckning än tidigare och att debutåldern för alkohol tenderar att bli högre. Ungdomar intar numera en mer negativ attityd till alkohol än för några år sedan. Debatten om våra drogvänor har blivit livligare.

Över hela landet har samarbete utvecklats mellan t. ex. kommunala myndigheter, polis, landsting, föreningar och skolor. Ett många gånger kärvt samarbetsmaskineri har börjat fungera bättre.

Det har visat sig att opinionsbildning – om den utformas rätt, dvs. inte inskränker sig till allmänna förmaningar och spridande av broschyrer utan tar till vara det stora engagemang som finns – är mycket värdefull.

"Aktion mot droger" har nu övertagits av socialstyrelsens nya sektion för

droginformation. Där planeras en ambitiös fortsättning med insatser som bl. a. går ut på att den allmänna förståelsen för vår alkoholpolitik förstärks.

Regeringen har i budgetpropositionen bl. a. öronmärkt 3,2 milj. kr. för kamratstödjande insatser i arbetslivet. Det är ett svar på önskemål från LO och TCO om ökad stadga och kontinuitet i verksamheten.

Det är ett svårt arbete som de fackliga organisationerna har åtagit sig. Men att det är en framkomlig och nödvändig väg har vi sett många exempel på.

"Vad är målsättningen med ert arbete?" frågar man i en liten broschyr om det kamratstödjande arbetet. Svaret ges av en metallarbetare som är aktiv i Verdandi. Han säger:

"Du kan uttrycka det på två sätt. Det ena är att minska missbruket av droger, det andra är att försöka skapa en sådan atmosfär på jobbet, i bostaden och på fritiden att människor arbetar tillsammans, umgås och bryter isoleringen.

Missbruket är ett resultat av bristen på det sistnämnda! Därför vill vi inte fixera oss vid själva missbruket, det finns det så många andra som gör."

En pappersarbetare från Kvarnsveden säger i samma skrift: "Samhället är så hårt idag att varken arbete eller bostad är någon garanti för att du inte ska hamna utanför. Kontaktlösheten är så stor mellan människor att alla riskerar att hamna utanför."

Även med risk för att verka tjugig så vill jag också i dag framhålla folkrörelsernas betydelse när det gäller att skapa gemenskap och alternativ till den sorts gemenskap som alkohol och andra droger ger. Jag har här nämnt fackföreningsrörelsernas arbete. Jag kan också nämna exempel från nykterhetsrörelserna, ungdomsorganisationerna, idrottsrörelsen, de politiska partierna, klientorganisationerna, Länkrörelsen, trossamfundet, föräldraföreningar osv. Alla bidrar på ett konstruktivt sätt till att ge människor ett innehåll i livet. Vi är bra på många områden. Men vi kan bli bättre.

Jag skulle vilja citera några rader ur en bok, som heter Måla alla speglar svarta av Mia Eriksson. Hon berättar om sina egna upplevelser i tonåren. Hon var "alkolist" som hon säger. Ordet "alkoholist" betraktar hon som överhetens språk.

"Om du föraktar alkoholister som raglar omkring skitiga och bråkiga, så är det ingenting mot vad vi själva gör. Vårt självförakt är mycket större än ditt avståndstagande.

Jag kan försäkra dig att i varje alkoholist du ser tumlar väldiga känslor. Den starkaste drömmen är att bli Svensson. Alla, utan undantag, vill ha ett litet jobb, ett litet hem, en liten familj. Att dö långsamt och plågsamt är nämligen ingen njutning. Om man i stället för hot och straff möts av positivitet och tro på att varje människa ändå vill fortsätta att leva, så smittar det också. Så förvandlas jag från en alkoholiserad tonårstjej till en småbarnsmamma."

Mia är kritisk mot många inslag i socialtjänsten, men faktum är att det till sist är positiva kontakter med socialtjänstpersonal och mentalskötare som ger henne det nödvändiga stödet. Mia beslutar sig för att sluta dricka, när hon

blir gravid. Styrkan är hennes egen – men utan solidaritet från medmänniskor hade hon förmodligen ändå inte klarat det mot så dåliga odds.

Supandet försiggår inte i ett tomrum. De sociala villkoren är många gånger avgörande för både den som börjar och den som slutar.

Mia var socialt utslagen vid 20. Hon reste sig tack vare ett aktivt stöd från andra människor, som hjälpte henne fullkomligt frivilligt eller så att säga "i tjänsten", men med samma positiva inställning till hennes inneboende resurser.

Även om hennes berättelse visar att det kan finnas ett lyckligt slut – ibland –, även om vi kan visa på att ungdomar nu i genomsnitt börjar dricka senare och även om vi vuxna och äldre börjat uppträda lite rakare i debatten och klarare markerar våra egna normer, så finns det mycket kvar att göra.

Varje år går en stor grupp ungdomar Mias väg in i drogmisbruk, och det är inte alla som klarar sig så pass bra till slut. Upplysningsarbetet och arbetet på att förebygga missbruk måste bli ännu bättre och ännu mer genomtänkt, om vi skall klara de ungdomar som möter en stor arbetslöshet och en kärv ekonomisk situation, när de skall ut i vuxenvärlden.

Vi måste minska den totala alkoholkonsumtionen, och vi måste sätta in missbruket i dess sociala sammanhang. Arbete och bostad räcker inte. Alla människor behöver gemenskap och kamratskap.

Det förebyggande arbetet skall vi fortsätta att koncentrera på vissa grupper. Ungdomar och gravida kvinnor är två viktiga målgrupper.

Självfallet skall det förebyggande och upplysande arbetet gälla alla droger.

Vi har en restriktiv alkoholpolitik, vars huvudprinciper omfattas av en majoritet av folket. Det framgår faktiskt även av den undersökning som gjorts om hembränningen. Människor accepterar i stort sett de begränsningar som vi lagt på oss själva i vad gäller pris och tillgänglighet.

I det fortsatta arbetet skall vi använda de medel som står till förfogande så klokt och så planmässigt som möjligt för att nå våra mål, och målen är både en minskad totalkonsumtion av alkohol och en minskad social utslagning.

Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas vid morgondagens sammanträde.

13 § Kammaren åtskildes kl. 23.46.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

/Solveig Gemert